

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระวินยาธิการเพื่อความยั่งยืนของคณะสงฆ์ภาค 9 ผู้วิจัย ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย

1. การปกครองคณะสงฆ์ไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน
2. แนวคิดเกี่ยวกับพระวินยาธิการ
3. กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์
4. ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของพระวินยาธิการ
5. บริบทของเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 9 พื้นที่ในการวิจัย
6. กรอบแนวคิดในการวิจัย
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การปกครองคณะสงฆ์ไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน

1. การปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

สืบเนื่องจากกรุงธนบุรีสิ้นสุดลงใน พ.ศ. 2325 ซึ่งถูกผนวกเข้าเป็นดินแดนอาณาจักรของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างกรุงเทพมหานครเป็นราชธานี ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่ง มีวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เป็นต้น

นับว่าเป็นปัญหาแรกเลยที่เดียวที่พระองค์ทรงจัดคือ เรื่องตั้งมณฑล ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนมาแต่ปลายรัชสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ทำให้เกียรติและฐานะของคณะสงฆ์มัวหมองลงไป จึงโปรดให้พระมหาเถระประชุมกันแล้ว ถอดถอนสมณศักดิ์ของสมเด็จพระสังฆราช (จีน) วัดหงส์ มาเป็นพระธรรมธีรราชมุณี (องค์ที่เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่ 3 แห่งกรุงธนบุรี) แล้วทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช (สี) พระพุทธจารย์ พระพิมลธรรม ที่

พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงถอดยศสมณศักดิ์กลับให้มีสมณศักดิ์ให้สมเด็จพระสังฆราช (สี) เป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปแรกในกรุงรัตนโกสินทร์

ส่วนโครงสร้างรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ยังเป็นแบบกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงตรากฎหมายคณะสงฆ์เป็นครั้งแรกรวม 10 ฉบับ คือ

ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2325	ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2326
ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2326	ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2326
ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2326	ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2326
ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2326	ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2332
ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2337	ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2344

วัตถุประสงค์ของการออกกฎหมาย เพื่อการควบคุมดูแลหรือลงโทษแก่พระภิกษุที่ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยอยู่เป็นประจำ ถ้าคงอาศัยพระธรรมวินัยหรือที่เรียกว่าศีล 227 ข้อก็คงไม่เพียงพอสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ในปัจจุบันนี้ และทรงมีประสงค์ให้พระภิกษุสงฆ์ปรับปรุงคณะสงฆ์ให้ดีขึ้นกว่าเดิม

สมัยรัชกาลที่ 1

ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ทรงปรารถนาให้กระทำสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้น เพราะว่าพระไตรปิฎกที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรับสั่งให้รวบรวมจากหัวเมืองต่าง ๆ เช่น เมืองนครศรีธรรมราช กัมพูชา เป็นต้น ยังมีความคาดเคลื่อนผิดบ้างบางประการ จึงเห็นสมควรให้ทรงทำการรวบรวมสังคายนาพระไตรปิฎกใหม่ โดยทรงโปรดให้พระมหาเถระ 218 รูป และราชบัณฑิต 32 คน ประชุมการกระทำสังคายนาขึ้นเมื่อวันที่ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ปีวอก พ.ศ. 2331 ณ วัดศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์)

สมัยรัชกาลที่ 2

ในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นับเป็นช่วงระยะเวลาสั้นมาก คือ 15 ปีเท่านั้นที่ทรงครองราชย์ แต่ทรงโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชขึ้นถึง 3 พระองค์ คือ สมเด็จพระสังฆราช (ศุก) วัดมหาธาตุ, สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดราชบูรณะ และสมเด็จพระสังฆราช (ค่อน) วัดมหาธาตุ ทั้ง 3 พระองค์อยู่วัดมหาธาตุฯ จนถึงยุคนั้นกล่าวได้ว่าใครที่เป็นสมเด็จพระสังฆราชต้องอยู่วัดมหาธาตุฯ และในรัชกาลนี้ได้ส่งพระสงฆ์ไทยดูกิจการงาน

พระศาสนาณ ประเทศศรีลังกา และในสมัยสมเด็จพระสังฆราช (มี) โปรคให้มีการบำเพ็ญ
กุศลวันมาฆบูชาเป็นกิจลักษณะ

สมัยรัชกาลที่ 3

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จ
ขึ้นครองราชเมื่อ พ.ศ. 2367 พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า
ทรงมีความเคารพในองค์พระภิกษุสามเณรอย่างยิ่ง แม้พระภิกษุจะประพฤติชั่วอย่างไรไม่ค้อย
สนพระทัยนักจนเป็นที่มาของคำว่า “ชั่วชั่งชี ดิฉั่งสงฆ์” ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ ทรง
โปรดให้ทรงสร้างวัดพระอารามหลวงและวัดราษฎร์ในกรุงเทพมหานครเข้าด้วยกัน โดย
จัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์เพิ่มอีก 1 คณะ จากรูปแบบเดิม คือ

1. คณะคามวาสีฝ่ายชาย	ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคเหนือ
2. คณะอรัญญวาสี	ปกครองพระนักปฏิบัติทั่วราชอาณาจักร
3. พระคามวาสีฝ่ายขวา	ปกครองคณะสงฆ์หัวเมืองภาคใต้
4. คณะกลาง	ปกครองพระอารามหลวงกับวัดราษฎร์ใน

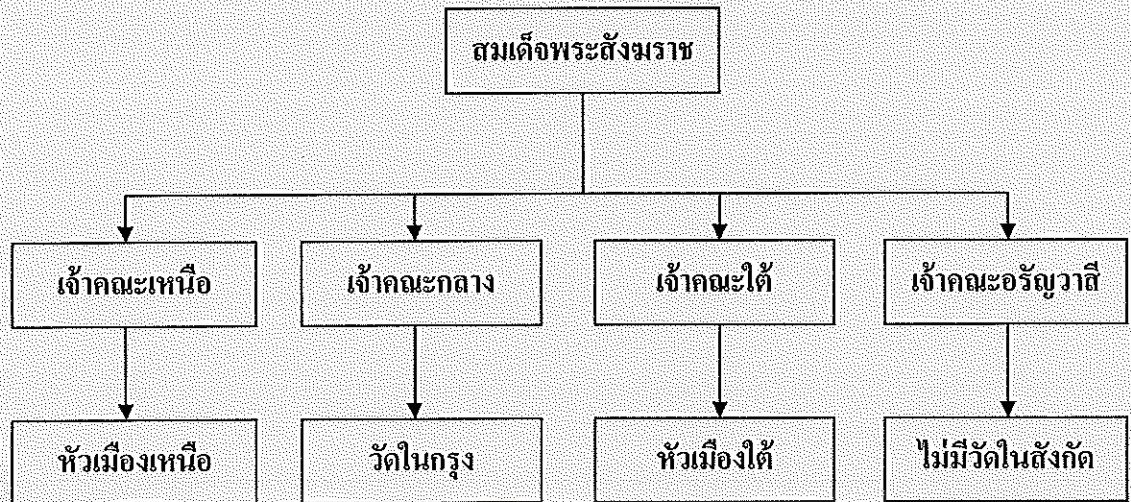
กรุงเทพมหานคร

จึงสรุปได้ว่าการปกครองในยุคนั้นปกครองตามภาค คือ

1. คณะกลาง	กรุงเทพมหานคร
2. คณะเหนือ	ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. คณะใต้	ภาคใต้
4. คณะอรัญญวาสี	วัดป่าทั้งหมด

การปกครอง 4 คณะอย่างง่านี้ มีเจ้าคณะใหญ่ที่เป็นผู้บังคับบัญชาดูแล กิจการคณะสงฆ์
ในเขตปกครองของตน แต่เจ้าคณะใหญ่ทั้ง 4 ต้องขึ้นอยู่กับสมเด็จพระสังฆราช

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น

แผนภาพที่ 1 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น

สมัยรัชกาลที่ 4

ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ตำแหน่งสังฆปริณายกว่างลง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงสถาปนาตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช แต่ทรงดำริแต่งตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นสมเด็จพระสังฆราช แต่ยังมีทรงได้แต่งตั้งตามพระราชประสงค์พระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน จึงเป็นเหตุให้ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลงอีก จนถึงรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษกสถาปนาพระเกียรติยศกรมหมื่นปรมานุชิตชินโนรสขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชินโนรส เป็นประธานปกครองสังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักร ใน พ.ศ. 2394 และทรงตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ตามพระราชประสงค์สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แต่มิได้ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะใหญ่หนเหนือเท่านั้น และทรงแต่งตั้ง พระธรรมอูคุม (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม เป็นสมเด็จพระวันรัตน์ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่หนใต้ พระพุทธานจารย์ (สน) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ เป็นเจ้าคณะใหญ่อรัญวาสี พระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลก เป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ดำรงตำแหน่งเจ้าใหญ่หนกลาง และต่อมา

ทรงสถาปนาพระองค์เจ้ากฤษ์ ขึ้นเป็นกรมหมื่นบวรรั้งมีสุริยพันธ์ เป็นเจ้าคณะธรรมยุติกนิกายปกครองดูแลสังฆมณฑลแห่งธรรมยุติกนิกายทั่วประเทศ

ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 โครงสร้างโดยภาพรวมทั่วไปเหมือนสมัยรัชกาลที่ 3 คือแบ่งออกการปกครองเป็น 5 คณะ โดยเพิ่มคณะธรรมยุติกนิกายอีก 1 คณะสรุปได้ว่า

1. คณะใหญ่หนกลาง หมายถึง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดมหาธาตุฯ
2. คณะใหญ่หนเหนือ หมายถึง สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อยู่) วัดสุทัศน์วราราม
3. คณะใหญ่หนใต้ หมายถึง สมเด็จพระวันรัตน์ (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม
4. คณะใหญ่อรัญญวาสี หมายถึง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (สณ) วัดสระเกศฯ
5. คณะธรรมยุติกนิกาย หมายถึง กรมหมื่นบวรรั้งมีสุริยพันธ์ (องค์พระเจ้ากฤษ์)

แท้จริงนั้น คณะธรรมยุติกนิกายได้ก่อกำเนิดมาในสมัยรัชกาลที่ 3 เพราะขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงผนวชอยู่ทรงได้พระฉายาว่า วชิรญาณภิกขุ ใน พ.ศ. 2367 ขณะที่ทรงผนวชอยู่นั้นประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 เสด็จสวรรคต แต่มิได้มอบเวณราชสมบัติให้แก่ผู้ใดเลย แต่ว่าตามนิตินัยแล้วเจ้าฟ้ามกุฎราชกุมาร (พระวชิรญาณภิกขุ) พระองค์เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ซึ่งประสูติแต่พระอัครมเหสี แต่พระวชิรญาณภิกขุไม่ประสงค์จะรับตำแหน่งราชสมบัติเพราะได้ปรึกษาทางญาติผู้ใหญ่ภายในแล้ว จึงตัดสินใจจะผนวชต่อไป

ฉะนั้น พระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่และคณะเสนาบดีจึงมอบถวายพระราชสมบัติแก่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ 3 ทรงพระนามว่าสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต ใน พ.ศ. 2394 คณะเสนาบดีพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่จึงมอบถวายราชสมบัติแก่พระวชิรญาณภิกขุ เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 4

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่นั้นทรงได้ศึกษาบาลี จนสอบได้ถึงเปรียญธรรม 5 ประโยค ต่อมาทรงเลื่อมใสในข้อวัตรปฏิบัติของพระรามัญ คือ พระชาย พุทธวังโส ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นพระราชาคณะที่พระสุเมธมุนี (วัดบวรเม่งคณ) หลังจากทรงศึกษาสนทนาธรรมแล้วยังพระราชรัทธาเกิดขึ้นยิ่งนัก จึงให้มีการอุปสมบทในส่วนพระองค์โดยมีพระสุเมธมุนี เป็นพระอุปัชฌาย์ในโบสถ์กลางน้ำ แล้วทรงตั้งธรรมยุติกนิกายอย่างเป็นทางการ โดยพระองค์เองเป็นผู้กำหนดคกฏเกณฑ์ในครั้งนั้น จึงเป็นที่เจริญอย่างยิ่งของธรรมยุติกนิกาย และทรงตั้งพระมหาเถระ 9 รูป เป็นกรรมการที่ปรึกษา

ไม่ว่าเรื่องภายในคณะสงฆ์และในพระราชสมภติ และในคณะกรรมการธรรมยุติกนิกายในชุดนั้นต่อมาภายหลังเป็นสมเด็จพระราชาคณะ 2 รูป คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา ปุสฺสเทว)

สมัยรัชกาลที่ 5

การจัดโครงสร้างการบริหารและองค์กรการปกครองคณะสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดให้มีการปฏิรูประบบราชการทั้งด้านโครงสร้างและการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ส่วนกลางสำหรับเสริมสร้างเอกภาพของชาติเอาไว้ต่อต้านภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก พระองค์ได้ปฏิรูปการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ควบคู่ไปกับการปฏิรูปการเมืองในฝ่ายบ้านเมือง ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างเอกภาพขึ้นภายในคณะสงฆ์ในด้านการบริหาร การศึกษา การปฏิบัติและการเผยแผ่ธรรม

ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาพระเกียรติยศแก่กรมหมื่นบรมวงษ์สูริยพันธุ์ ขึ้นเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ใน พ.ศ. 2432 ทรงปรับปรุงการศึกษาทั้งสายปริยัติธรรม เดิมมีการจัดทำทดสอบที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามมาเป็นวัดมหาธาตุฯ และทรงสถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น โดยพระราชทานนามว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” ใน พ.ศ. 2422 และเมื่อ พ.ศ. 2439 ทรงประกาศพระราชปรารภเปลี่ยนนามจาก “มหาธาตุวิทยาลัย” เป็น “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” และใน พ.ศ. 2436 ทรงมีพระบรมราชานุญาต ให้ตั้งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้วย

โดยยึดรูปแบบการปกครองแบบตะวันตก ที่พระองค์เองทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ใน พ.ศ. 2445 นับว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ที่มีกฎหมายกำหนดบังคับและพระราชบัญญัติฉบับนี้มีลักษณะเป็นธรรมนูญเพราะมีการจัดการปกครองเป็นระบบเป็นหมวดหมู่ และพระราชบัญญัติฉบับนี้ใช้บังคับจนถึงสมัยรัชกาลที่ 8 การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ฉบับนี้มีเหตุผลที่น่าสังเกตคือคณะรัฐบาลต้องอาศัยคณะสงฆ์โดยเฉพาะคณะสงฆ์ในต่างจังหวัดช่วยจัดการศึกษาของชาติตามโครงการปฏิรูปการศึกษาให้ทันสมัย ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในสมัยนั้น จึงสอดคล้องและสนับสนุนนโยบายรัฐบาล เพราะเมื่อฝ่ายพุทธจักรมีการปกครองคู่กันกับฝ่ายพระอาณาจักร เหตุผลข้อนี้ปรากฏอยู่ในการประกาศพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ว่า

“ด้วยเมื่อรัตนโกสินทร์ศก 117 ได้โปรดให้พระราชอาณัติหลายรูปออกไปจัดการศึกษาตามอารามในหัวเมืองและได้อาราธนาพระเจ้านั่งยาเชอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ที่สมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่ให้ทรงรับการธุระดำเนินการนั้นในฝ่ายสมณะและได้โปรดให้พระเจ้านั่งยาเชอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงรับหน้าที่อุดหนุนนั้นในส่วนหน้าที่เจ้าพนักงานฝ่ายฆราวาส ความแจ้งอยู่ในประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง ซึ่งได้ออกเมื่อ ณ วันที่ 1 พฤศจิกายน ร.ศ. 117 นั้นแล้ว

พระสงฆ์เถรานุเถระและเจ้าพนักงานในฝ่ายฆราวาสได้ช่วยกันจัดและอำนวยความสะดวกพระราชดำริ ด้วยความสามารถและอุตสาหะอันเป็นที่พอพระราชหฤทัย ได้เห็นผลความสำเร็จในการเล่าเรียนตลอดจนความเรียบร้อยในการปกครองสังฆมณฑลขึ้นโดยลำดับมา บัดนี้ ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถึงเวลาอันสมควรจะตั้งเป็นแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ให้มั่นคงเรียบร้อยแล้ว

จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้น เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน ร.ศ. 122 ความแจ้งอยู่ในพระราชบัญญัตินั้นแล้ว”

ในส่วนสาระสำคัญของพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 พระเทพโศภณ (ประยูร ฑมฺมจิตฺโต) ได้วิเคราะห์กล่าวไว้ในหนังสือการปกครองคณะสงฆ์ไทย ดังต่อไปนี้

1. การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง หมายถึง การปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ตามมาตรา 4 ที่บัญญัติไว้ให้เจ้าคณะใหญ่ทั้ง 4 ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ เจ้าคณะใหญ่คณะกลาง และเจ้าคณะธรรมยุติกนิกายกับพระราชาคณะที่เป็นรองเจ้าคณะทั้ง 4 คณะ ทั้งหมดรวม 8 รูป เป็นมหาเถรสมาคม มีหน้าที่ถวายคำปรึกษาในการพระศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์แก่พระมหากษัตริย์ การประชุมวินิจฉัยคดีในที่ประชุมมหาเถรสมาคมตั้งแต่ 5 รูป ขึ้น ไปถือเป็นสิทธิขาด ผู้ใดจะอุทธรณ์หรือโต้แย้งต่อไปอีกไม่ได้

ข้อน่าสังเกตคือ พระราชบัญญัติฉบับนี้ไม่ได้กล่าวถึงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ทั้งนี้เพราะในเวลาที่ยตราพระราชบัญญัติฉบับนี้ เมื่อ พ.ศ. 2445 ตำแหน่ง สมเด็จพระสังฆราชว่างลงภายหลังการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) ใน พ.ศ. 2442 นับแต่นั้นมาจนถึงรัชกาลที่ 5 ไม่มีการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา วชิรญาณวโรรส ทรงนิพนธ์ถึงเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ว่า

“ในเวลาตั้งพระราชบัญญัตินี้ ว่างสมเด็จพระมหาสมณเจ้าหรือสมเด็จพระสังฆราช มีเจ้าคณะใหญ่ 4 รูป เจ้าคณะรอง 4 รูป คณะใหญ่ทั้ง 4 นั้นต่างมิได้ขึ้นแก่กัน เมื่อมีกิจอันจะพึงทำ

ร่วมกันเสนาบดีกระทรวงธรรมการรับพระบรมราชโองการสั่งเจ้าคณะรูปใดมีสมณศักดิ์สูง เสนาบดีก็พูดทางเจ้าคณะรูปนั้น ๆ เป็นการก (กรรมการ) ในการประชุมในครั้งนั้น ข้าพเจ้าเป็น การก”

ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ พระมหากษัตริย์ในฐานะเอกอัครศาสนูปถัมภก ได้ทรง ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชด้วย โดยมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่คล้ายกับคณะเสนาบดีที่ ปรีक्षाฝ่ายการพระศาสนา เสนาบดีกระทรวงธรรมการทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลาง” การติดต่อ ประสานงานระหว่างพระมหากษัตริย์กับมหาเถรสมาคม

2. การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 คือ การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคควบ ขนานไปกับการบริหารราชการแผ่นดินส่วนภูมิภาค กล่าวคือ มีการแบ่งส่วนการปกครองคณะ สงฆ์ออกเป็นสังฆมณฑล มีเจ้าคณะมณฑลที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งจากพระราชคณะเป็น ผู้ปกครองดูแลข้าหลวงเทศาภิบาลผู้ทำหน้าที่ปกครองประชาชน และบริหารราชการแผ่นดินใน มณฑลของฝ่ายบ้านเมือง รองเจ้าคณะมณฑลลงมามีเจ้าคณะเมืองก็คือเจ้าคณะแขวงหรืออำเภอ เป็นผู้ปกครองเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ

มีข้อควรสังเกตว่าในพระราชบัญญัติฉบับนี้ มาตรา 4 กล่าวถึงเจ้าคณะใหญ่คณะ ธรรมยุติกนิกาย อันแสดงว่าคณะธรรมยุติกนิกายเคยขึ้นอยู่กับคณะกลางของฝ่ายมหานิกาย ใน รัชกาลที่ 4 ได้แยกเป็นคณะอิสระ โดยมีเจ้าคณะใหญ่ปกครองกันเอง เจ้าคณะใหญ่ฝ่าย มหานิกายไม่มีอำนาจบังคับบัญชาวัดที่สังกัดคณะธรรมยุติกนิกาย เพราะมาตรา 3 บัญญัติไว้ว่า

“พระราชบัญญัตินี้ไม่เกี่ยวข้องกับนิกายสงฆ์ กิจและลัทธิเฉพาะนิกายนั้น ๆ ซึ่งเจ้าคณะ หรือสังฆนายกในนิกายนั้นได้เคยมีอำนาจกล่าวบังคับมาแต่ก่อนประการใด ก็ให้คงเป็นไป ตามเคยทุกประการ”

ข้อความนี้แสดงว่ากฎหมายคณะสงฆ์ฉบับนี้รับรองการแบ่งนิกายของคณะสงฆ์ไทย ออกเป็นมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย

สมัยรัชกาลที่ 6

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ พ.ศ. 2453 พระองค์ทรงโปรดให้ตั้งพระราชพิธีมหาสมณุตตมาภิเษก ทรงเลื่อนพระเกียรติยศพระเจ้า บรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส พระบรมราชูปถัมภ์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าบรม วงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตำแหน่งสมเด็จพระมหาสมณะ เป็นมหาสังฆปริณายกทั่ว

พระราชอาณาจักร และเป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติกนิกาย การปกครองคณะสงฆ์ยังคงใช้พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 แต่เป็นอันคดีอำนาจจากมหาเถรสมาคมสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ยังคงเรียกประชุมและบัญชากิจการอันจะพึงทำเป็นการสงฆ์ในที่ประชุม นั้น ดังข้อความที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายเป็นเชิงอรรถในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติ มีความว่า “ในแผ่นดินปรกติขันธ์โปรดให้ข้าพเจ้าเป็นผู้บังคับบัญชาการคณะสงฆ์โดยทั่วไป การประชุมตามพระราชบัญญัตินี้ก็ชื่อว่า เป็นอันคดีชั่วคราวโดยนัย หรือกล่าวอีกประการหนึ่งว่า ยังไม่ถึงคราวเรียกประชุมตามพระราชบัญญัติ ตลอดเวลาที่ข้าพเจ้ายังบัญชาการอยู่ ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้มหาเถรสมาคม คงมีขึ้นอยู่ด้วยประการหนึ่ง จึงคงเรียกประชุมและบัญชากิจการอันจะพึงทำเป็นการกสงฆ์ในที่ประชุม นั้น”

รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 6 พอสรุปได้ดังนี้

1. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ ในที่ประชุมมหาเถรสมาคม โดยปกติ ตัวอย่างเช่นที่ทรงวินิจฉัยข้อกรณีในยุคนี้นี้จึงใช้ว่า “พระมหาสมณวินิจฉัย” ไม่ใช่คำว่า “มหาเถรสมาคมวินิจฉัย”

2. เจ้าคณะมณฑล
3. เจ้าคณะเมือง หรือจังหวัด
4. เจ้าคณะแขวง
5. เจ้าอาวาส

ในวันที่ 2 สิงหาคม 2464 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สิ้นพระชนม์ แล้วทรงโปรดสถาปนาพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ (สมณศักดิ์เสมอพระพุทฒาจารย์) เป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2464

สมัยรัชกาลที่ 7

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. 2468 นับว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์ในยุคนี้นี้ไม่มีอะไรที่เปลี่ยนแปลง เพราะรูปแบบการปกครองคลึงคล้ายในสมัยรัชกาลที่ 6 คือ มีสมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาคณะสงฆ์โดยคำฟังพระองค์เองและมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ให้คำปรึกษา จนกระทั่งมีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. 2484 แต่ที่น่าสนใจคือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า

เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ วัชรราชบพิตร พร้อมด้วยคณาจารย์ทั้งหลายประชุมสอบทานพระไตรปิฎก ฉบับรัชกาลที่ 5 ให้ละเอียดถี่ถ้วน อีกครั้งหนึ่ง แล้วโปรดประกาศชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ประชาชน ช่วยกันออกทุนทรัพย์พิมพ์รวมพระราชนิพนธ์ พิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นใหม่ จำนวน 1,500 จบ จบละ 45 เล่ม เท่าพระชนม์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงแสดงธรรม โปรดสัตว์นับแต่กาลตรัสรู้แล้ว พระไตรปิฎกชุดนี้ เรียกว่า "พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ" ซึ่งเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทยและอาจพูดได้ว่า สมบูรณ์ที่สุดในวงการพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

สมัยรัชกาลที่ 8

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระอานันทมหิดล พระองค์ทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. 2477 ขณะนั้นทรงพระเยาว์มากอายุแค่ 9 พรรษา การปกครองประเทศไทย คงใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองฝ่ายอาณาจักรครั้งนี้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ไปด้วย นั่นคือให้มีรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ สอดคล้องกับการปกครองของอาณาจักร คณะรัฐบาลจึงได้ดำเนินการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. 2484 นับว่าเป็นจุดเริ่มเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองโดยยกเลิกการปกครองที่ใช้พระราชบัญญัติฉบับเดิม คือ ฉบับ ร.ศ. 121 ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2484 คณะรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ชี้แจงเหตุผลในการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. 2484 ดังข้อความต่อไปนี้

“พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้รับความเห็นชอบของคณะสงฆ์และได้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรมาแล้วโดยราบรื่น ความสำคัญในพระราชบัญญัติก็คือ ได้จัดการปกครองคณะสงฆ์ให้อนุโลมระบบการปกครองบ้านเมืองเท่าที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย”

กล่าวโดยสรุปแล้ว พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. 2484 มีลักษณะคล้ายคลึงกับโครงสร้างระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ

สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์โดยที่พระองค์เองไม่มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหาร เพราะพระองค์ทรงบัญญัติตั้งฆราวาสโดยผ่านสังฆสภา ทรงบริหารคณะสงฆ์ผ่านสังฆมนตรี และทรงพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ผ่านทางคณะวินัยธร โดยที่อำนาจทั้งหมดมีอำนาจหน้าที่ปกครองที่ต่างกันคือ

1. **สังฆสภา** เทียบได้กับรัฐสภาของฝ่ายบ้านเมืองมีอำนาจหน้าที่ในการบัญญัติ
 สัจฉาณัติหรือระเบียบสำหรับใช้ในการบริหาร และการปกครองคณะสงฆ์ประกอบด้วยสมาชิก
 45 รูป เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมขึ้นไป เป็นคณาจารย์เอกและเป็นพระเปรียญเอกด้วย

2. **สังฆมนตรี** มีอำนาจหน้าที่คู่ขนานกับคณะรัฐมนตรีของฝ่ายอาณาจักร คือทำหน้าที่เป็น
 คณะรัฐบาลบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีสังฆนายก 1 รูป และสังฆมนตรี 9 รูป งานภายในมี
 หน้าที่รับผิดชอบงานเฉพาะหน้าที่เหมือนกับแต่กระทรวง หมายถึง

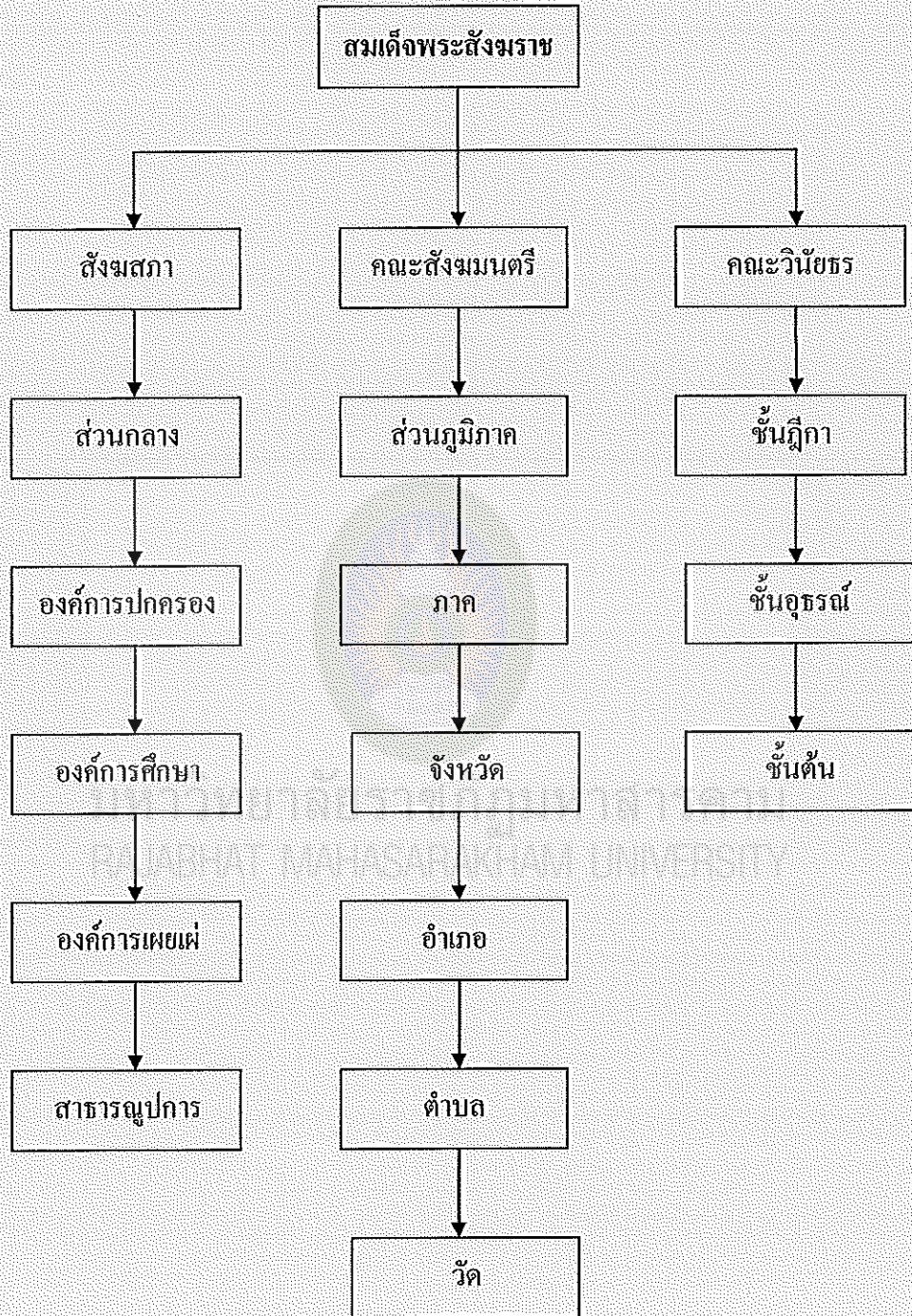
1. องค์การปกครอง
2. องค์การศึกษา
3. องค์การเผยแผ่
4. องค์การสาธารณูปการ

นอกจากนี้ยังมีเจ้าคณะตรวจการในภาคต่าง ๆ ที่กำหนดในสังฆาณัติ หมายถึง

1. เจ้าคณะตรวจการภาค
2. เจ้าคณะจังหวัด
3. เจ้าคณะอำเภอ
4. เจ้าคณะตำบล
5. เจ้าอาวาส

3. **คณะวินัยธร** คือ ศาลของคณะสงฆ์ มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์
 ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวงการคณะสงฆ์ คณะวินัยธรแบ่งเป็น 3 ชั้น หมายถึง ชั้นต้น ชั้นอุทธรณ์
 และชั้นฎีกา มีอำนาจหน้าที่เหมือนฝ่ายนิติบัญญัติของอาณาจักรนั่นเอง ดังแผนภาพต่อไปนี้

โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. 2484

แผนภาพที่ 2 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์
ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. 2484

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้นำสนใจว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ยุบเลิกมหา เทรสมาคม คือ เจ้าคณะใหญ่ทั้ง ๔ รูป และรองเจ้าคณะใหญ่ ๔ รูป ดังนั้น ตำแหน่งเจ้าคณะ ใหญ่ซึ่งรวมถึงเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกายจึงไม่มีกฎหมายรองรับ โดยวัตถุประสงค์ประการ หนึ่งของพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็เพื่อรวมคณะสงฆ์มหานิกายและคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเข้า ด้วยกันให้และเสร็จภายในเวลา ๘ ปี นับแต่วันประกาศใช้ตั้งที่บัญญัติไว้ในบทเฉพาะกาล มาตรา ๖ ว่า “ก่อนที่จะส่งคายนาพระธรรมวินัยให้ครบถ้วนแต่อย่างช้าต้องไม่เกินแปดปีนับแต่ วันใช้พระราชบัญญัตินี้ ห้ามมิให้ออกสังฆานัติ กติกาสงฆ์ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช กฎกระทรวงหรือระเบียบใดที่จะบังคับให้ต้องเปลี่ยนลักษณะที่นิยมนับถือและปฏิบัติกันมาเป็น เวลาช้านานแล้ว”

จากความพยายามในการรวมนิกายทั้ง ๒ นิกายเข้าด้วยกันของคณะรัฐบาลนั้น ไม่ ประสบผลสำเร็จ เพราะพระเถรานุเถระฝ่ายธรรมยุติกนิกาย จำนวน ๒๒ รูป ได้ลงนามคัดค้าน การใช้บทเฉพาะกาลมาตรา ๖๐ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ หลังจากนั้นคณะ สงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายพยายามให้คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายมีการปกครองตนเอง โดยมี เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุติกนิกายเป็นผู้ดูแล ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ไม่ขึ้นตรง กับคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย

สมัยรัชกาลที่ ๑

การปกครองของคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลปัจจุบันนี้ ยังถือว่าเป็นการปกครองแบบ ประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุข มีการบังคับบัญชาตามลำดับชั้นตอน นับตั้งแต่มหาดรสมาคมถึงเจ้าอาวาส เป็นการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีเจตนารมณ์ในการปกครองคณะสงฆ์ ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองของรัฐบาล ที่เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ กำหนดให้มีการถ่วงดุลอำนาจ แท้จริงคือความล่าช้าขาดประสิทธิภาพในการบริหารการ ปฏิบัติงานกว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121

ดังนั้น คณะรัฐมนตรี จึงลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานร่างพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในรัฐสภา พระเมธีธรร มาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ว่า

“การจัดดำเนินการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วย วัตถุประสงค์ เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบันและโดยระบบเช่นว่า นั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้ สมเด็จพระสังฆราชองค์สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตามอำนาจกฎหมาย และพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา”

ความวุ่นวายทั้งภายในและภายนอกของคณะสงฆ์ และรัฐบาลภายใต้การนำของจอม พลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองโดยการนำพระราชบัญญัติคณะ สงฆ์ พ.ศ. 2505 มาใช้อย่างเป็นทางการ ซึ่งพอประมวล สรุปเนื้อหาสาระได้ดังนี้

1. ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 นั้นหมายถึง การยกเลิกสังฆสภา คณะสังฆมนตรี คณะวินัยธร อำนาจทั้งหมดมอบให้สมเด็จพระสังฆราชและมหาเถรสมาคมไว้ แทน

2. สมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นประมุขของคณะสงฆ์ไทยและเป็นประธานมหาเถร สมาคม และมหาเถรสมาคมนั้น ประกอบด้วยสมเด็จพระราชาคณะจำนวน 8 รูป เป็นโดย ตำแหน่ง

โครงสร้างของคณะสงฆ์สองส่วนนี้ เป็นองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ทุกด้านแยก เช่นเดียวกับหัวหน้าและรัฐบาลเผด็จการที่รวบรวมอำนาจไว้กับตน

ดังนั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งมีผลใช้บังคับเป็นเวลานานถึง 30 ปี จึง มีการแก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. 2535 โดยร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวได้ผ่านความเห็นชอบ จากรัฐบาลและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก เพราะว่าการบริหารและการปกครองยังอยู่เหมือนเดิม ดังที่ข้อความปรากฏชัดเจนอยู่ใน เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ว่า

“โดยที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว สมควร ปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติแทนสมเด็จพระสังฆราช การแต่งตั้งถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุ อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติหน้าที่ ของมหาเถรสมาคม การปกครอง การสละสมณเพศของคณะสงฆ์และคณะสงฆ์อื่น วัด ศาสน สมบัติกลาง และการดูแลรักษาทรัพย์สินของวัด ตลอดจนปรับปรุงบทกำหนดโทษให้ สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน จำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้”

พระราชบัญญัติคณะ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 มีจุดเด่นในการสถาปนา สมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระสังฆราชมีองค์เดียว และพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนา

สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์และกรรมการมหาเถรสมาคมมี 21 รูป เหมือนเดิมแต่ว่าอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดไว้อย่างชัดเจน กว่าฉบับปีพุทธศักราช 2505 ดังนี้

1. ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
 2. ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
 3. ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
 4. รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
 5. ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น
- เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมาย มหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา 19 เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

อำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เกี่ยวข้องกับการควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ 4 ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ในปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่า มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ 6 ประเภท ดังนี้

1. การปกครอง	4. การศึกษาสงเคราะห์
2. การสาธารณูปการ	5. การศาสนศึกษา
3. การเผยแผ่	6. การสาธารณสงเคราะห์

มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ทั้งด้านอำนาจนิติบัญญัติ ซึ่งมีหน้าที่ในการตรากฎหมาย มหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม วางระเบียบมหาเถรสมาคม ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม มีมติมหาเถรสมาคม และออกประกาศมหาเถรสมาคม และด้านอำนาจบริหารของมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่บริหาร คือจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ จัดแบ่งเขตการปกครอง คณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และแต่งตั้งถอดถอน ผู้ปกครองคณะสงฆ์ และในนามคณะกรรมการมหาเถรสมาคม นั้น จะมีคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคม แต่งตั้งอีกหลายคณะ คือ

1. คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์
2. คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต

3. คณะกรรมการร่างกฎนิคกรรม

4. คณะกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์

5. คณะกรรมการควบคุมพระภิกษุสามเณรไปยังต่างประเทศ (ศ.ต.ภ.)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันนี้ มีการแบ่งเขตปกครองตามลำดับชั้นคือ ตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส โดยแบ่งสายการปกครอง ดังนี้

1. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค 1, 2, 3, 13, 14 และ 15
2. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค 4, 5, 6 และ 7
3. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค 8, 9, 10, 11 และ 12
4. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ มหานิกาย ภาค 16, 17 และ 18
5. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ธรรมยุติกนิกายทุกภาค

เขตการปกครองคณะสงฆ์แบ่งตามภาค 18 ภาค

ประกอบด้วยจังหวัดต่าง ๆ ดังนี้

- ภาค 1 มี 4 จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ
- ภาค 2 มี 3 จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง และสระบุรี
- ภาค 3 มี 4 จังหวัด คือ ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท และอุทัยธานี
- ภาค 4 มี 4 จังหวัด คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร พิจิตร และเพชรบูรณ์
- ภาค 5 มี 4 จังหวัด คือ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก และอุตรดิตถ์
- ภาค 6 มี 5 จังหวัด คือ ลำปาง พะเยา เชียงราย แพร่ และน่าน
- ภาค 7 มี 3 จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน
- ภาค 8 มี 5 จังหวัด คือ อุตรธานี หนองคาย เลย สกลนคร และหนองบัวลำภู
- ภาค 9 มี 4 จังหวัด คือ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และร้อยเอ็ด

ภาค 10 มี 6 จังหวัด คือ อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร ศรีสะเกษ นครพนม
และอำนาจเจริญ

ภาค 11 มี 4 จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์

ภาค 12 มี 4 จังหวัด คือ ปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก และฉะเชิงเทรา

ภาค 13 มี 4 จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด

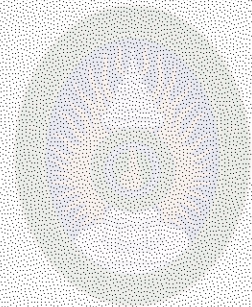
ภาค 14 มี 4 จังหวัด คือ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี และสมุทรสาคร

ภาค 15 มี 4 จังหวัด คือ ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม และประจวบคีรีขันธ์

ภาค 16 มี 3 จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และชุมพร

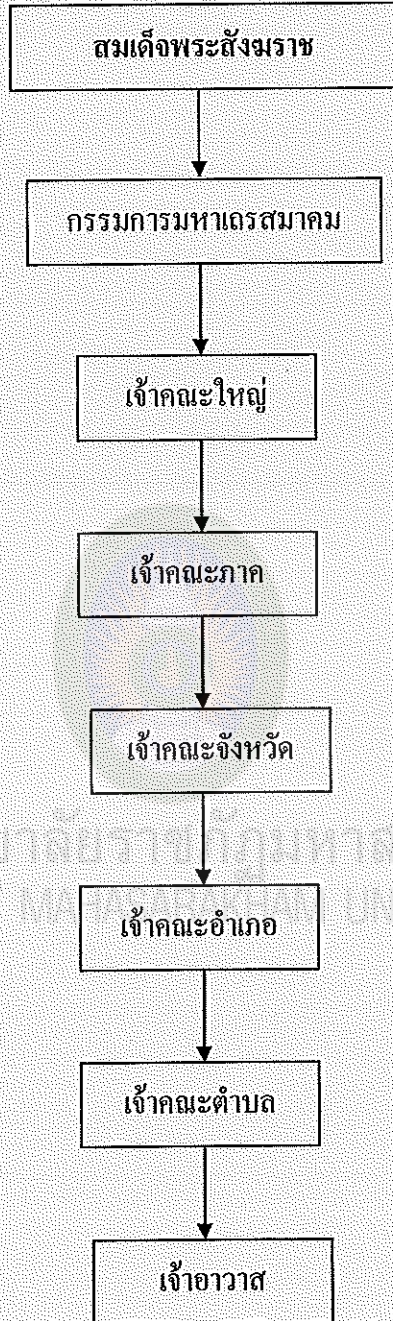
ภาค 17 มี 5 จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ และระนอง

ภาค 18 มี 6 จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ศูนย์พัฒนาระบบบริหารงานวิชาการ

การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

แผนภาพที่ 3 การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

แนวคิดเกี่ยวกับพระวินยการ

1. ความเป็นมาของพระวินัย

ในสมัยพุทธกาล พระวินัยนั้นยังมิได้บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจากด้วย คณะสงฆ์มีจำนวนน้อยและไม่ค่อยมีลาภสักการะ ความประพฤติที่ไม่เหมาะสมจึงไม่ปรากฏ แต่ในเวลาต่อมาพบว่าการประพฤติผิดพระธรรมวินัยเกิดขึ้น พฤติกรรมดังกล่าวถือได้ว่าเป็นที่มาของพระวินัย ดังตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติสิกขาบทขึ้น เพื่อใช้เป็นแบบอย่างแห่ง การประพฤติพรหมจรรย์เป็นแบบอย่างที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติ สำหรับคนทุกชั้นวรรณะ เริ่มจากง่ายที่สุดจนถึงยากที่สุด ตั้งแต่ต้นจนถึงลึกที่สุด ดั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด เป็นหลักคำสอนที่มีอรรถะ พยัญชนะ บริสุทธิ คังบาลีที่ว่า “โส ทุมมิ เทเสติ อาทิกลุยาณิ มฆณฺเฏกลุยาณิ ปริโยसानฺกลุยาณิ สาดถิ สพฺพณฺขณิ เภวลปฺริปฺญณฺ ปฺริ สฺวทุธิ พรหมจฺริยิ ปกาเสติ” การรักษาและสืบทอดพระวินัย ได้เริ่มขึ้น โดยมีพระอุบาลี ผู้ ดำรงตำแหน่งในฐานะเอตทัคคะทางพระวินัย รอบรู้ในขันธกะและนวังคสัตถุศาสน์ นับแต่นั้น จึงมีผู้ศึกษาเล่าเรียนในสำนักของพระอุบาลี (คณะพระวินัยธร) ได้แก่ พระทาตกะ พระโสณ กะ พระสิริวะ เป็นต้น สืบต่อกันมาด้วยมุขปาฐ และเข้าร่วมในการทำสังคายนา

การทำสังคายนาครั้งที่ 1 ภายหลังพุทธปรินิพพานปรารภสุภททิกมฺ ผู้กล่าวจบ จีวงพระธรรมวินัย คณะสงฆ์มีพระมหากัสสปะเป็นประธาน เสนอให้ทำสังคายนาเพื่อร้อย กรองพระธรรมวินัย มีพระอุบาลีเป็นองค์วิธานาพระวินัย พระอานนทวิธานาร้อยกรองพระ ธรรม การทำสังคายนาครั้งนั้น อาศัยหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติไว้เป็น แนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้พระภิกษุได้อยู่ในกรอบแห่งความเป็นสมณะ ดังพุทธพจน์ที่ พระพุทธเจ้าทรงตรัสในมหาปรินิพพานสูตรว่า “โย โว อานนท มยา ทุมโม จ วินโย จ เทสิ โด ปญฺญตุ โโต โส โว มมจฺเณ สตุลา” มีความหมายว่า “ดูก่อนอานนท เมื่อเราล่วงไปแล้ว พระธรรมและพระวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วจะเป็นครูของพวกเรา” พุทธพจน์นี้ถือเป็น หัวใจสำคัญของคณะสงฆ์เถรวาท ที่ใช้เป็นหลักการสืบทอดพระธรรมวินัยต่อมาอย่างเคร่งครัด (คณะสงฆ์เถรวาทมีมติไม่ไถ่ถอนสิกขาบทเล็กน้อย)

การสังคายนาครั้งที่ 2 มีสาเหตุจากความขัดแย้งในข้อปฏิบัติของพวกภิกษุชาววัชชี บุตร ที่ปรารภวัด 10 ประการ โดยมีพระยสะเป็นประธาน มีพระเวทสะเป็นผู้ถาม พระสัพ พกามี เป็นผู้ตอบปัญหาพระวินัย จะเห็นได้ว่าการสังคายนาครั้งนี้มีมูลเหตุสำคัญคือ การ ติความและวินิจฉัยพระธรรมวินัยที่แตกต่างกัน สำนักพระวินัยธรจึงมีบทบาทในฐานะกลุ่ม หรือสำนักของผู้ที่ดำรงรักษาแบบฉบับดั้งเดิมตามพระวินัย (เถรวาท หรือวินัยวาที)

การสังคายนาครั้งที่ 3 จากเหตุปรารภพวกเคียรถีย์ หรือนักบวชศาสนาอื่นมา
 ปลอมบวชพร้อมกับมีการเผยแพร่พุทธศาสนาไปยังดินแดนต่าง ๆ รวม 9 สาย ในสายที่ไปยัง
 ประเทศศรีลังกา (เกาะติมปโปณเณ) ประกอบด้วยพระเถระของสำนักพระวินัยธร ได้แก่ พระ
 มหินทะ พระอัญญิยะ พระอุตติยะ พระสัมพละ พระภัททะ เป็นต้น มาจากชมพูทวีป ท่าน
 เหล่านี้ได้สอนพระวินัยปิฎกให้แก่พระอรหันต์ พระติสสทัตตะ พระกาฬสมณะ พระทีฆะ เป็น
 ต้น จะเห็นได้ว่า พระวินัยในสายพระอุบาลีนั้นมีการสืบช่วงต่อ ๆ กันตามลำดับ สำนัก
 พระอุบาลี หรือสำนักพระวินัยธรนี้ มีบทบาทอย่างสำคัญในฐานะคณะพระสงฆ์ผู้รักษาพระ
 วินัย จึงถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญของคณะสงฆ์เถรวาท เพราะเหตุแห่งการยึดถือและปฏิบัติตาม
 พระวินัยอย่างเคร่งครัด ดังนั้น สำนักพระวินัยธรจึงมีส่วนในการดูแลความประพฤติและการ
 ปฏิบัติของหมู่สงฆ์อาจกล่าวได้ว่า สำนักพระวินัยธร คือปฐมกำเนิดของพระวินยาธิการ และ
 เป็นที่มาของลักษณะหน้าที่ในการรักษาพระวินัย โดยการสอดส่องดูแลความประพฤติของหมู่
 สงฆ์ให้เป็นไปตามครรลองพระวินัยนับแต่สมัยพุทธกาล

2. ความสำคัญของพระวินัย

พระวินัยเป็นข้อกำหนดสำคัญที่ทำให้พระสงฆ์ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ถูกต้องตาม
 กรอบแห่งพระวินัย ในการปฏิบัติตามอริยมรรค ยังผลให้เกิดความหมั่นจดจจากกิเลสทั้งปวง
 ตามแนวทางแห่งพรหมจรรย์ เพื่อการบรรลุพระนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของ
 พระพุทธศาสนาและพระวินัยที่พระพุทธองค์ได้บัญญัติไว้ นอกจากนี้ พระวินัยยังมี
 ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพระธรรมและการประพฤติพรหมจรรย์ อันเป็นกระบวนการฝึกฝน
 ชัดเจนพฤติกรรมทางกายและทางวาจา การบัญญัติพระวินัยในสิกขาบท มีวัตถุประสงค์ของ
 การบัญญัติสิกขาบทต่าง ๆ

1. สงฆ์สุขุตาช เพื่อความยอมรับว่าดีแห่งพระสงฆ์ คือ เพื่อความเรียบร้อย
 ดีงามแห่งสงฆ์ ซึ่งได้ชี้แจงให้เห็นคุณโทษแห่งการประพฤตินั้น ๆ ชัดเจนแล้ว จึงทรงบัญญัติ
 สิกขาบทขึ้นไว้ โดยความเห็นชอบร่วมกัน

2. สงฆ์ผาสุตาช เพื่อความผาสุกแห่งพระสงฆ์

3. ทุมมุงฺกุณิ ปุคฺคสถานิ นิคฺคหาย เพื่อข่มบุคคลผู้เก๋อยาก คือ เพื่อกำราบคน
 ผู้ด้านประพฤติทราม

4. เปสฺทานิ ภิกฺขุณิ ผาสฺวิหาราย เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม

5. ทิฏฺฐมฺมิกานิ อาสวานิ สํวราย เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดใน
 ปัจจุบัน คือ เพื่อระวังปิดทางความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนในปัจจุบัน

6. สมุปรายิกาน์ อาสวาน์ ปฏิฆาตาย เพื่อบำบัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิด
ในอนาคต คือ เพื่อแก้ไขมิให้เกิดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ความเดือดร้อนที่จะมีมาในภายหน้า
หรือภพหน้า

7. อปฺปสนฺนानิ ปสาทาย เพื่อความเสื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เสื่อมใส

8. ปสนฺนานิ ภิกฺขุโยกาวย เพื่อความเสื่อมใสยิ่งขึ้นไปของชุมชนที่เสื่อมใสแล้ว

9. สทุทฺทมมฺภูตฺติยา เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม

10. วินยานุคฺคหยา เพื่ออนุเคราะห์วินัย คือ ทำให้มีบทบัญญัติสำหรับใช้เป็น
หลักเกณฑ์จัดระเบียบของหมู่ สนับสนุนความมีวินัยให้หนักแน่นมั่นคงยิ่งขึ้น

ความสำคัญของพระวินัย ตามวัตถุประสงค์ของการบัญญัติสิกขาบท มีความมุ่ง
หมายที่จะวางให้เป็นกรอบที่ชัดเจนสำหรับการประพฤติพรหมจรรย์ ขณะเดียวกันก็เป็นหลัก
สำคัญที่ยึดถือสำหรับการปฏิบัติขจัดเกลา อันเป็นแนวปฏิบัติของนิกายเถรวาท หรือสเถรวาท ที่
ได้รับและสืบทอดมาตามหลักพระวินัยดั้งเดิม การวางเป็นกรอบแห่งการปฏิบัติของสาวก
โดยเฉพาะนักบวชนั้น ถือได้ว่ามีความสำคัญต่อการรักษาแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง คือ พระวินัย
ที่ได้รับการสืบทอดมาแต่สมัยพระบรมศาสดา ทั้งนี้เพื่อการรักษาจริยวัตรอันงดงามของสมณะ
หรือของหมู่สงฆ์พระวินัยนอกจากจะส่งผลต่อหมู่สงฆ์แล้ว ยังส่งผลแก่ผู้ประพฤติตามพระวินัย
ในส่วนบุคคลและความสัมพันธ์กับส่วนรวม ดังผลที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้ปฏิบัติมี 3
ประการ ดังนี้

1. ความไม่เดือดร้อนใจ เรียกว่า วิปฺปฏิสฺสาร

2. ความเข้มแข็ง เพราะรู้สึกว่าเป็นตนประพฤติงาม จะไม่ถูกลงโทษ

3. การสมาคมกับภิกษุผู้มีศีลได้อย่างอาจหาญ ไม่สะทกสะท้าน การประพฤติตามพระ
วินัยในส่วนบุคคลไม่ว่าจะเป็น ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร อุบาสก และอุบาสิกา มีขอบเขต
ครอบคลุมความประพฤติ หรือพฤติกรรมทางกายและทางวาจา นอกจากนี้ยังได้แสดงถึง สิ่งที่
เกิดขึ้นทางใจอันเป็นผลมาจากการปฏิบัติทั้งผิดพลาดและถูกต้อง ตามหลักพระวินัย ได้แก่
ความเดือดร้อนใน (วิปฺปฏิสฺสาร) ความเข้มแข็ง หรือความอาจหาญ เป็นต้น อนึ่ง การบัญญัติพระ
วินัยส่วนในการป้องกันยับยั้ง พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ไม่เหมาะสมของหมู่สงฆ์ ดังนี้

1. เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นคนเหี้ยม โหด เช่น การลัก การฆ่านุชย์ เป็นต้น

2. เพื่อป้องกันการหลอกลวงโลกเลี้ยวชีพ เช่น อดอศฺตริมนุสฺสธรรม คือ อด
มรรคผล นิพพาน เพื่อหวังลาภสักการะและชื่อเสียงของตน

3. เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นคนชั่วร้าย เช่น ไม่ให้คำกัน ตีกัน เป็นต้น

4. เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นคนประพฤติเลวทราม เช่น ห้ามพูดปด พูดต่อเสียง
5. เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายที่ไม่เหมาะสมกับสมณะ
6. เพื่อป้องกันการเล่นชุกชน เช่น ห้ามคึกคะนอง ห้ามหยอกล้อ เป็นต้น
7. เพื่ออนุโลมความนิยมในกาลนั้น
8. เพื่อรักษาธรรมเนียมประเพณีของหมู่คณะ

จะเห็นได้ว่า การบัญญัติพระวินัย มีความมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ ความดีงาม ความผาสุก ถือเป็นประโยชน์ในส่วนของบุคคล และของหมู่ภิกษุสงฆ์ รวมถึงบรรดา พุทธศาสนิกชน ผู้มีความเลื่อมใส และผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส อาจกล่าวได้ว่า พระวินัยนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์โดยรวมของพุทธศาสนา ทั้งในหมู่เลื่อมใสศรัทธา ผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุด (พระนิพพาน) คือ ก่อประโยชน์เกื้อกูลทั้งสองฝ่าย

3. ความหมายของพระวินยาศิการ

คำว่า พระวินยาศิการ นั้นเป็นคำใหม่ที่เพิ่งจะบัญญัติขึ้นมาใช้อย่างเป็นทางการเมื่อไม่นานนี้โดยเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร อาศัยอำนาจตามความในข้อ 14 (1) แห่งกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 15 (พ.ศ.2535) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ จึงได้อธิบายไว้ว่า วินัย วินัย (น.) คือ ระเบียบสำหรับกำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่วนพระวินัยธร คือ พระผู้ทรงพระวินัย ได้แก่ พระที่มีความรู้ ความชำนาญในการทรงจำพระวินัยนั่นเอง และอีกคำหนึ่ง คือ อธิการ หมายถึง ผู้อำนวยการ ผู้ที่เป็นผู้ปกครอง เจ้าวัด หรือผู้เป็นใหญ่ ดังนั้นเมื่อรวมกันแล้ว พระวินยาศิการ จึงหมายถึงพระที่ทรงไว้ซึ่งพระวินัย หรือพระภิกษุที่คอยกำกับดูแลให้ผู้ประพฤติตามมีความเป็นระเบียบมากขึ้น

ถวัลย์ ทงมี ได้กล่าวว่า พระวินยาศิการ นั้นนับว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทและหน้าที่ช่วยเหลือสนับสนุนการปกครองของเจ้าอาวาสและเจ้าคณะปกครอง เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามแก่คณะสงฆ์ การปฏิบัติหน้าที่ของพระวินยาศิการจะต้องมีความรู้และเข้าใจในจารีต ธรรมเนียมประเพณีและพระวินัย กฎและระเบียบของมหาเถรสมาคมเป็นอย่างดี รวมถึงการตรวจตรา สอบสวน และจัดการนำผู้กระทำความผิดส่งเจ้าหน้าที่ตรวจดำเนินการตามกฎหมายตามสมควรแก่กรณี เพื่อให้คงไว้ซึ่งศรัทธาปสาทะของพุทธศาสนิกชนผู้พบเห็น โดยทั่วไปอย่างไรก็ตามจากข้อความดังกล่าวข้างต้นพระวินยาศิการจึงหมายถึงพระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยเหลือ สนับสนุนการปกครองของเจ้าอาวาส และเจ้าคณะปกครองสงฆ์ เพื่อความเรียบร้อยดีงามตามเจตนารมณ์ของคณะสงฆ์

4. ขั้นตอนการปฏิบัติของพระวินยการ

ขั้นตอนการปฏิบัติของพระวินยการ ในการตรวจตราดูแลพระภิกษุสามเณรที่ประพฤติไม่เหมาะสมเป็นการปฏิบัติงานในลักษณะ ดังนี้

1. ออกปฏิบัติหน้าที่ตามที่มีผู้แจ้งเข้ามา หรือได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชา ซึ่งเมื่อได้รับแจ้งทางศูนย์ก็จะส่งพระวินยการไปยังสถานที่นั้น ๆ ที่ได้รับแจ้งเข้ามา เพื่อนำตัวพระภิกษุสามเณรที่ถูกกล่าวหาไปดำเนินการสอบสวนในท้องที่ของเจ้าคณะนั้น

2. ไปตรวจตราตามแหล่งต่าง ๆ โดยศูนย์ปฏิบัติการพระวินยการจะส่งพระวินยการไปตรวจตราแหล่งต่าง ๆ ที่น่าจะเป็นแหล่งดึงดูดให้พระภิกษุสามเณรประพฤติไม่เหมาะสม หรือไปตรวจตราสถานียคนส่งต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานของศูนย์ปฏิบัติการพระวินยการ ใ้อาศัยกระบวนการในการปฏิบัติงาน เป็นมาตรการในการดำเนินงานเกี่ยวกับพระภิกษุสามเณรที่ประพฤติไม่เหมาะสมตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 14 หมวดที่ 2 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีกระบวนการดังต่อไปนี้

ในการออกปฏิบัติงานขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติงานตามลักษณะ 2 อย่างดังกล่าว ไม่ว่าจะไปตรวจตราหรือได้รับการแจ้งเข้ามาจากประชาชนทั่วไป เกี่ยวกับการประพฤติไม่เหมาะสมของพระภิกษุสามเณรไม่ว่ากรณีใด ๆ จะแจ้งไปยังเจ้าหน้าที่ตำรวจเจ้าของท้องที่นั้น เพื่อขอคำสั่งร่วมปฏิบัติงานตามความจำเป็นตามสมควรแก่กรณี โดยฝ่าย พระวินยการจะเป็นฝ่ายทำการรวบรวมหลักฐานต่าง ๆ เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาสอบสวน โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขอให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าไปนำตัวออกจากสถานที่นั้น

2. นำตัวไปที่ศูนย์ปฏิบัติการพระวินยการนำไปให้เจ้าคณะท้องที่เพื่อทำการสอบสวน

3. ขอตรวจดูหนังสือสุทธิ และหลักฐานอื่น ๆ ประกอบด้วย ถ้าปรากฏว่าไม่มีหนังสือสุทธิ หนังสือสุทธิไม่ถูกต้องหรือไม่สมบูรณ์ หรือถูกต้องแต่มีความผิดอย่างอื่นควรปฏิบัติดังนี้

3.1 กล่าวตักเตือน หรือ

3.2 ถวายคำแนะนำที่ถูกที่ควรและที่เหมาะสมตักเตือนให้ หรือ

3.3 ส่งกลับวัดเดิมและแจ้งให้เจ้าอาวาสต้นสังกัดทราบ

3.4 ถ้ามีความผิดที่ถึงให้สึก หรือต้องบังคับให้สละสมณเพศ ให้ลงบันทึกใน

หนังสือสุทธิ

3.5 ในกรณีที่ทำผิดกฎหมายบ้านเมือง ถ้าเป็นคดีอาญาต้องให้คณะกรรมการ
ทันทีกและมอบให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการต่อไป

3.6 ในกรณีปลอมบวชให้แจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดีทันที

3.7 รายงานผลการปฏิบัติงานให้ผู้บังคับบัญชาทราบ

ในการปฏิบัติงานของพระวินยาธิการ ได้อาศัยกระบวนการในการปฏิบัติงานเป็น
มาตรการดำเนินงาน เกี่ยวกับพระภิกษุสามเณรที่ประพฤติไม่เหมาะสมตามกฎหมายมาตรา
ฉบับที่ 15 หมวดที่ 2 ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์โดยมีกระบวนการ ดังต่อไปนี้
กรณีตรวจพบพระภิกษุ สามเณร กระทำความผิด ควรปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. ถวายคำแนะนำ ถ้า

1.1 ความผิดนั้นไม่มีโทษร้ายแรงตามพระวินัย กฎ ระเบียบ คำสั่ง
ประกาศมหาเถรสมาคม

1.2 ความผิดนั้นไม่เป็นโลกวัชระ ไม่เป็นที่ตำหนิติเตียนของชาวโลก

1.3 พระภิกษุสามเณรรูปนั้นกระทำความผิดเป็นครั้งแรก

2. ทำทัณฑ์บน ถ้า

2.1 ความผิดนั้นไม่มีโทษร้ายแรง แต่ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อถือ

2.2 ความผิดนั้นเป็นโลกวัชระเป็นที่ตำหนิติเตียนของชาวโลก

2.3 พระภิกษุ สามเณรรูปนั้นเคยได้รับการถวายคำแนะนำมาครั้งหนึ่งแล้ว

2.4 พระภิกษุ สามเณรรูปนั้น ๆ กระทำความผิดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

3. ลาสิกขา ถ้า

3.1 ความผิดนั้นมีโทษร้ายแรงตามพระธรรมวินัย กฎระเบียบ คำสั่ง ประกาศ
มหาเถรสมาคม

3.2 ความผิดนั้นมีโทษทางพระธรรมวินัยเล็กน้อยแต่เป็นโลกวัชระ เช่น
การดื่มสุรา เล่นการพนัน เป็นต้น

3.3 พระภิกษุ สามเณรรูปนั้นมีเจตนากระทำความผิดเป็นอาชญา

3.4 พระภิกษุ สามเณรรูปนั้นเคยได้รับการถวายคำแนะนำ และได้ทำทัณฑ์บน
ไว้แล้ว แต่ยังมีฝ่าฝืนกระทำความผิด

5. อำนาจหน้าที่ของพระวินยาธิการ

การปกครองได้เปลี่ยนแปลงไป พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ได้ถูกยกเลิกไป และเปลี่ยนไปใช้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ในปัจจุบัน คณะวินัยธร ได้ถูกยกเลิกไป อำนาจการวินิจฉัยอธิกรณ์ จึงเป็นไปตามลำดับขั้นการปกครอง จากเจ้าคณะใหญ่ (เจ้าคณะหน) เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ตามลำดับ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 เนื่องจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ได้บัญญัติให้เจ้าคณะปกครองสงฆ์แต่ละลำดับมีอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ ในการปกครองในส่วนของเจ้าคณะจังหวัดรวมทั้งเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร มีอำนาจในการที่จะดูแลความเรียบร้อยภายในเขตจังหวัด ดังนั้นพระวินยาธิการ จึงตั้งขึ้นตามคำสั่งของเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร โดยความเห็นชอบของกรรมการศาสนาอาศัยอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ระดับจังหวัดของเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร ตามกฎหมายตราสามัคคี ฉบับที่ 23 (พ.ศ.2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด 3 ส่วนที่ 2 ข้อ 15 เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ในระดับจังหวัดรวมทั้งกรุงเทพมหานคร ซึ่งเจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน ดังนี้

5.1 ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

5.2 ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

5.3 ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

5.4 แก้ไขข้อขัดแย้งของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

5.5 ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะ และเจ้าอาวาสตลอดจนถึงพระภิกษุสามเณรผู้ อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน พระสังฆาธิการภายใต้การปกครองของเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร คือ เจ้าคณะเขตเจ้าคณะแขวง เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะทำหน้าที่ในการดำเนินการปกครองให้เป็นไป

ตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎหมายมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช รวมทั้งคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตนอยู่แล้วตามกฎหมายมหาเถรสมาคมว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ นั่นคือต้องปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร ดังนั้นพระสังฆาธิการดังกล่าวนี้จึงมีหน้าที่เป็นพระวินยาธิการโดยตำแหน่งโดยเฉพาะเจ้าคณะเขตพระวินยาธิการก็คือผู้ที่มีหน้าที่ในการระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรมวินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นต้น ในระดับอำเภอ เขต ตำบล แขวง รวมทั้งภายในวัดตามอำนาจหน้าที่นั่นเอง อย่างไรก็ตามหน่วยงานของพระวินยาธิการก็ถือว่าเป็นหน่วยงานหนึ่งที่แยกออกมาจาก โครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์โดยรวมตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 โดยหน่วยงานพระวินยาธิการจะขึ้นอยู่กับเจ้าคณะระดับจังหวัด ซึ่งปัจจุบันนี้แต่ละจังหวัดก็ได้มีนโยบายที่จะให้มีพระวินยาธิการในแต่ละจังหวัดอย่างทั่วถึงเพื่อคอยเป็นหูเป็นตาให้แก่เจ้าคณะจังหวัด เนื่องจากพระวินยาธิการมีหน้าที่ในการดูแลเกี่ยวกับการกระทำความผิดของพระภิกษุ สามเณร จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ตำรวจพระ” อันเป็นที่รู้จักกัน โดยทั่วไปในคณะสงฆ์เกี่ยวกับพระวินยาธิการ

6. คุณสมบัติของพระวินยาธิการ

- 6.1 เป็นนักธรรมชั้นเอก หรือเป็นเปรียญธรรม 3 ประโยคขึ้นไป
- 6.2 มีพรรษาพื้น 5
- 6.3 มีสังกัดอยู่ในอำเภอนั้น ๆ
- 6.4 ต้องเป็นพระสังฆาธิการ หรือเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม บาลี และปริยัติสามัญ
- 6.5 ไม่เคยต้องอธิกรณ์มาก่อน

7. จรรยาบรรณของพระวินยาธิการ

- 7.1 ต้องมีความอดทน อดกลั้น ใจเย็นและสุ่มรอบคอบ
- 7.2 ต้องมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ปฏิบัติหน้าที่ที่เห็นสำคัญ
- 7.3 ต้องเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นใหญ่ และเสียสละ
- 7.4 ต้องให้ความเคารพ ความยำเกรง และเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา
- 7.5 ต้องพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่อยู่เสมอ และพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาที่สั่งแล้ว โดยชอบด้วยพระธรรม วินัย กฎหมาย และกฎหมายมหาเถรสมาคม

8. หน้าที่ของพระวินยการ

8.1 ตรวจตราชี้แจงแนะนำให้พระภิกษุสามเณรในกรุงเทพมหานครหรือที่เข้ามาในกรุงเทพมหานคร

8.2 ปฏิบัติให้ชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งผู้บังคับบัญชาเหนือตน

8.3 นำพาพระภิกษุสามเณรผู้ประพฤติฝ่าฝืน ในข้อ 1 มอบให้เจ้าอาวาสหรือผู้ปกครองสงฆ์ในเขตนั้น ๆ แล้วแต่กรณี

8.4 พิจารณาดำเนินการตามอำนาจท้องที่ หรือช่วยเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะผู้ปกครองในเขตนั้น ๆ ดำเนินการสอบสวนตามควรแก่กรณี พระวินยการจะออกปฏิบัติหน้าที่ตามสถานที่ต่าง ๆ ที่มีผู้คนพลุกพล่านสัญจรไป มาเป็นแหล่งชุมชน ซึ่งจะเป็นสถานที่ที่ทำให้พระภิกษุ สามเณร หาจังหวะและโอกาสในการ ประพฤติตัวไม่เหมาะสม และเมื่อมีผู้แจ้งว่ามีพระภิกษุบางรูปประพฤติตัวไม่เหมาะสม ณ สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง พระวินยการพร้อมทั้งเจ้าหน้าที่หรือฆราวาสก็จะออกไปตรวจตราดู ความเรียบร้อยว่ามีพระภิกษุบางรูปประพฤติตัวไม่เหมาะสมตามสถานที่เหล่านั้นหรือไม่ พระวินยการจะตรวจดูแลพระภิกษุบริเวณสถานที่เหล่านั้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ พระวินยการอาจต้องออกสอบสวนพระผู้ประพฤติไม่เหมาะสมแก่สมณสาธูปที่ไม่ปฏิบัติตามพระวินัยหรือกฎในข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งมหาเถรสมาคม หรือคำสั่งคณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร

9. แนวปฏิบัติในการดำเนินงานของพระวินยการ

ศูนย์ปฏิบัติการพระวินยการ คณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร ได้กำหนดแนวปฏิบัติในการดำเนินงานของพระวินยการไว้ ดังนี้ ให้ออกปฏิบัติการสืบสวน หรือสอบสวน พระผู้ประพฤติไม่เหมาะสมแก่สมณวินัยปฏิบัติผิด กฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งมหาเถรสมาคม หรือคำสั่งคณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร เพื่อป้องกันความผิดพลาดของศูนย์ปฏิบัติการ พระวินยการ คณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร ผู้ออกปฏิบัติงานควรได้ปรึกษาหารือกับฝ่ายสังฆการ กรรมการ ศาสนา และเจ้าหน้าที่ตำรวจท้องที่ เพื่อหาช่องทาง และวิธีการดำเนินงานที่เหมาะสมที่ควรในการสอบสวน เพื่อให้งานดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยด้วยดี เจ้าคณะกรุงเทพมหานครจะได้แต่งตั้งพระวินยการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามนี้

นอกจากแนวปฏิบัติในการดำเนินงานของพระวินยการดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีแนวปฏิบัติในเรื่องอื่น ๆ ดังนี้

1. การบิณฑบาตในลักษณะเรียไรขอบิณฑบาตข้าวสาร และอาหารแห้ง การที่พระภิกษุ สามเณรบิณฑบาตเรียไรตามอำเภอใจ หรือบิณฑบาตข้าวสารอาหารแห้ง ในลักษณะที่ไม่ชอบด้วยพิธีการของสงฆ์ เป็นการไม่เหมาะสมและไม่งาม ขัดต่อสายตาของพุทธศาสนิกชน ขัดต่อพระวินัย กฎบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งมหาเถรสมาคม หรือคำสั่งของคณะสงฆ์กรุงเทพมหานครมีแต่จะก่อให้เกิดความเสื่อมศรัทธา เสื่อมความเคารพ ความเสียหายแก่พระพุทธศาสนา และคณะสงฆ์ไทย โดยส่วนร่วม เพื่อให้เกิดศรัทธาปสาทะต่อคณะสงฆ์และเพื่อป้องกันผู้แอบอ้างเอาศานาบังหน้าแสวงหาผลประโยชน์ จึงวางแนวปฏิบัติไว้ดังนี้

1.1 ให้เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักที่จะออกบิณฑบาต ทำหนังสือขออนุญาตต่อเจ้าคณะเขต เจ้าของท้องที่ ล่วงหน้าก่อน 1 เดือน หรืออย่างน้อย 15 วัน

1.2 ให้บอกชื่อวัด ชื่อสำนัก พร้อมด้วยสถานที่ เช่น ตำบลหรือแขวง อำเภอหรือเขต จังหวัดให้ชัดเจน รอจนเจ้าคณะเขตตอบให้ทราบ

1.3 ให้แจ้งวัน เดือน ปี เวลาและสถานที่ที่จะออกบิณฑบาต และจำนวนพระภิกษุ สามเณรที่แน่นอน พร้อมด้วยคฤหัสถ์ (ถ้ามี)

1.4 ให้แนบเอกสารประชาสัมพันธ์ทั้งหมด ที่ได้โฆษณาประชาสัมพันธ์ออกไปพร้อมหนังสือที่ขออนุญาต และหนังสือยินยอมจากเจ้าของพื้นที่นั้น ๆ

1.5 การเห็นควรอนุญาต หรือไม่เห็นควรอนุญาตนั้นให้อยู่ในอำนาจของเจ้าคณะเขตเจ้าของท้องที่นั้น ๆ แล้วรายงานต่อเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร โดยพิมพ์เป็นเอกสาร

1.6 ในกรณีที่ไม่เห็นควรอนุญาต ให้เจ้าคณะเขตเจ้าของท้องที่มีคำสั่ง หรือสั่งมอบหมายให้พระภิกษุในพื้นที่จำนวนหนึ่ง (ควรเป็นเจ้าหน้าที่ศูนย์) เป็นตัวแทนไปคอยควบคุมดูแลความเรียบร้อยร่วมอยู่ด้วย

1.7 ในกรณีเจ้าคณะเขตไม่เห็นควรอนุญาต ให้เป็นอันสิ้นสุดลงเมื่อพระวินัยการ ได้รับแจ้งแล้ว หรือได้รับคำสั่งจากพระผู้บังคับบัญชาให้ออกปฏิบัติงาน ควรถือแนวปฏิบัติ ดังนี้

1.7.1 ควรแจ้งไปทางฝ่ายสังฆการ กรรมการศาสนา และเจ้าหน้าที่ตำรวจเจ้าของท้องที่เพื่อขอคำสั่งร่วมปฏิบัติงาน

1.7.2 ขอตรวจหนังสือที่ทางเจ้าคณะเขตเจ้าของท้องที่อนุญาตให้บิณฑบาต พร้อมด้วยเอกสารที่เกี่ยวข้อง

10. การบิณฑบาตไม่เอื้อเพื่อต่อพระวินัย

ตามรายงานของเจ้าหน้าที่สังฆการ กรมการศาสนา ที่ออกตรวจตอนเช้ามีด ปรากฏว่ายังมีพระภิกษุ สามเณรอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่เอื้อเพื่อต่อพระวินัย โดยออกบิณฑบาต ก่อนอรุณบังก กลับเข้าวัดเกินเวลา 08.00 น. บ้าง รับบิณฑบาตมากเกินไปจนจำเป็น หรือ ถ่ายเทอาหารให้บุคคลภายนอก ทั้งดอกไม้ธูปเทียนไว้ข้างทาง เป็นต้น ทำให้พุทธศาสนิกชนที่ ใส่บาตรและผู้พบเห็นเสื่อมศรัทธา เป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมแก่สมณวิสัย เป็นเหตุให้เกิด ความเสียหายแก่พระพุทธศาสนา และคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้เป็นไปตามหลักพระวินัย จึงวางแนวปฏิบัติไว้ ดังนี้

10.1 ให้เจ้าคณะเขตทุกเขต ทำหนังสือแจ้งให้เจ้าอาวาสทุกวัดในเขตปกครอง ของตน ได้ทราบถึงแนวปฏิบัติโดยทั่วกัน

10.2 ให้เจ้าอาวาสทุกวัด ประชุม อบรม ชี้นำแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง และเหมาะสม ให้แก่พระภิกษุ สามเณร ในวัดได้รับทราบแล้วให้นำไปปฏิบัติ

10.3 ให้เจ้าอาวาสวัด คอยตรวจตรา สอดส่องดูแลพระภิกษุ สามเณร ในการ บิณฑบาตให้เป็นไปตามพระวินัย โดยยึดหลักเสขียวัตรเป็นเกณฑ์ และให้เป็นไปตามมติของ เจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานคร หรือคำสั่งคณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร

10.4 การออกบิณฑบาตให้เอื้อเพื่อต่อพระวินัย และประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม แก่สมณสาธูป ไม่ควรสูบบุหรี่ สวมรองเท้า พูดคุยกันโดยไม่มีเหตุจำเป็น ถ่ายเทอาหารหรือ ทั้งดอกไม้ ธูปเทียนแก่เจ้ารับของปัจจัย ห้อมล้อมรดผู้ที่มาใส่บาตร รับเกินความจำเป็น ยืนอยู่ ประจำที่ เป็นต้น ควรสำรวมระวัง รับบิณฑบาตด้วยความเคารพ เดินสงบเสงี่ยม นุ่งห่มเป็น ปริมณฑล

10.5 ให้เจ้าอาวาสคอยออกตรวจตรา สอดส่องดูแลการบิณฑบาตของพระภิกษุ สามเณร ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย มีระเบียบสวยงามด้วยตนเองในบางครั้ง หรือจะมอบหมาย ให้พระภิกษุใด ตรวจแทนก็ได้

10.6 ให้เจ้าอาวาสคอยควบคุมดูแลพระภิกษุ สามเณรในวัด ให้มีความประพฤติ ปฏิบัติตามพระวินัยโดยเคร่งครัด เมื่อศูนย์ได้รับแจ้งหรือได้รับคำสั่งจากพระผู้บังคับบัญชาให้ ออกปฏิบัติงานในเรื่องเกี่ยวกับพระบิณฑบาตไม่เอื้อเพื่อต่อพระวินัย ให้นำความในข้อ 4 มาใช้ โดยอนุ โลมเป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ตรวจตราดูแลพฤติกรรมของพระภิกษุ

11. พระภิกษุ สามเณรเข้าไปในที่โจจร (สถานที่พระภิกษุ สามเณรไม่ควรไป)
 การที่พระภิกษุ สามเณรไปเที่ยวประพาศปฏิบัติเยี่ยงคฤหัสถ์ เช่น เข้าไปจับจ่าย
 ซื้อของ เข้าไปเดินเล่นตามย่านชุมชนต่าง ๆ ตามศูนย์การค้า หรือสถานที่อื่นไม่สมควร เป็น
 การกระทำที่ไม่เหมาะสม เป็นเหตุทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาแก่พระพุทธศาสนา และคณะ
 สงฆ์เป็นอย่างยิ่ง เพื่อป้องกันความเสียหาย จึงวางแนวปฏิบัติไว้ ดังนี้

11.1 ห้ามมิให้พระภิกษุ สามเณรเข้าไปในย่านชุมชนแออัดต่าง ๆ เช่น
 ศูนย์การค้า ห้างสรรพสินค้า โรงภาพยนตร์ โรงละคร ตลาดสวนจตุจักร สวนลุมพินี และ
 สถานที่ทางพระธรรมวินัยห้ามไว้ โดยไม่มีเหตุจำเป็น

11.2 ห้ามมิให้พระภิกษุ สามเณร เที่ยว เดิน ขึ้น หรือนั่งดูพระเครื่อง พระบูชา
 หรือเครื่องรางของขลัง ตามริมถนนในย่านชุมชนแออัด

11.3 ห้ามมิให้พระภิกษุ สามเณร เที่ยว เดิน ขึ้น หรือนั่งดูการละเล่นต่าง ๆ ที่
 ท้องสนามหลวง หรือที่สาธารณะ ย่านชุมชนแออัดต่าง ๆ ยกเว้นกรณีที่ทางคณะสงฆ์ หรือ
 ทางบ้านเมืองจัดกิจกรรมขึ้นเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนา แม้ในกรณีเช่นนี้ ก็ให้สำรวจระวัง
 ความประพฤติควรให้อยู่ในกรอบและเขตพระวินัย ให้รู้จักกาลเทศะ (กาลควรไม่ควร)

11.4 ให้เจ้าอาวาสประชุมอบรมพระภิกษุ สามเณร ภายในวัดให้รู้ถึงโทษ และ
 ความเสียหายในการเข้าไปในที่โจจรสถาน และควรชี้แนะแนวทางปฏิบัติที่ถูกให้นำไปปฏิบัติ

11.5 ให้เจ้าอาวาส ควบคุมดูแล สอดส่องพระภิกษุ สามเณรในปกครองของตน
 ให้มีความประพฤติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย โดยเคร่งครัด
 เมื่อศูนย์ได้รับแจ้ง หรือ ได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาให้ออกปฏิบัติงานในเรื่อง
 เกี่ยวกับพระภิกษุ สามเณรเข้าไปในที่โจจรสถาน ให้นำความในข้อ ๓ มาใช้โดยอนุโลมเป็น
 แนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ออกตรวจพฤติกรรมของพระภิกษุ สามเณร

12. การเรียไรโดยไม่ได้รับอนุญาต

เนื่องจากมีพระภิกษุ สามเณร มีความประพฤติที่ไม่ชอบด้วยสมณวิสัย โดยร่วมมือกับ
 คฤหัสถ์บางกลุ่ม เที่ยวออกเรียไรหาผลประโยชน์ตามย่านชุมชนต่าง ๆ เช่น เดินแจกของฎีกา
 เดินบิณฑบาต ขอปัจจัย นำรถบรทุกถูกนิมิตหรือช่อฟ้าเพื่อบริจาคทรัพย์และปัจจัย เป็นต้น
 ทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ผู้พบเห็น ก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่พระพุทธศาสนาและ
 คณะสงฆ์ เพื่อเป็นการป้องกันความเสียหายต่าง ๆ จึงได้วางทางในการปฏิบัติที่สอดคล้องกับ
 พระวินัย ดังนี้

12.1 ห้ามมิให้วัด หรือพระภิกษุ สามเณร นำรถยนต์บรรทุกทุกชนิด หรือข่อฟ้า หรือพระประธานมาทำการบอกบุญเรียไร

12.2 ห้ามมิให้พระภิกษุ สามเณร ประพรมน้ำมนต์ โดยมีคณะศิษย์หรือคณะ พระภิกษุ สามเณรเดินตามหลังคอยรับปัจจัย หรือวัตถุสิ่งของ

12.3 ห้ามมิให้พระภิกษุ สามเณร เดินบิณฑบาตขอปัจจัยหรือวัตถุสิ่งของ

12.4 การเรียไรนั้น ไม่ว่าจะโดยวิธีใด ๆ ก็ตาม ห้ามมิให้วัดหรือพระภิกษุ สามเณรทำการเรียไร หรือมอบหมายหรือยินยอมให้ผู้อื่นทำการเรียไรเป็นอันขาด ยกเว้นการ เรียไรในบางกรณีของคณะสงฆ์ หรือการเรียไรที่มหาเถรสมาคมอนุญาตเฉพาะเรื่อง เมื่อศูนย์ได้รับแจ้งหรือได้รับมอบหมาย หรือได้รับคำสั่งจากพระผู้บังคับบัญชาให้ ออกปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับพระภิกษุเรียไรปัจจัย หรือมาเดินแจกของฎีกา เป็นต้น ให้นำความ ในข้อ 4 มาใช้อนุโลม

กล่าวโดยสรุป บทบาทและหน้าที่หลัก ๆ ของพระวินยาธิการ มีดังนี้

1. ตรวจตรา ชี้แจง แนะนำให้พระภิกษุ สามเณรในกรุงเทพมหานคร หรือที่ เข้ามาในกรุงเทพมหานคร ปฏิบัติให้ชอบตามพระวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งผู้บังคับบัญชา เหนือตน

2. นำพาพระภิกษุ สามเณร ผู้ประพฤติฝ่าฝืนในข้อ 1 มอบให้เจ้าอาวาสหรือ ผู้ปกครองสงฆ์ในเขตนั้น ๆ แล้วแต่กรณีเพื่อให้ผู้มีอำนาจในท้องถิ่นนั้น ๆ พิจารณาดำเนินการ เป็นลำดับไป

3. ช่วยเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะผู้ปกครองในเขตนั้น ๆ ดำเนินการสอบสวนผู้ ประพฤติฝ่าฝืนในข้อ 1 ตามแต่กรณี จากบทบาทและหน้าที่ดังกล่าวข้างต้นย่อมแสดงให้เห็นว่า พระวินยาธิการเป็นผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสอดส่องดูแลความประพฤติของหมู่ พระสงฆ์ สามเณรที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสมแก่สมณเสารูป หรือประพฤติปฏิบัติตนนอกวินัย เพื่อไม่ให้ชาวพุทธศาสนิกชนหมดความเลื่อมใสในหมู่พระสงฆ์ จากการศึกษาพระวินยาธิการได้ ออกตรวจตราตามสถานที่ต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้สามารถทำให้พระสงฆ์ผู้ประพฤติไม่เหมาะสม หรือที่กำลังประพฤติอยู่เกิดความหวาดระแวง และเกรงกลัวไม่กล้าที่จะกระทำความผิดในที่สุด ซึ่งบทบาทและหน้าที่ตามที่รับผิดชอบ พระวินยาธิการก็ยังคงปฏิบัติกันอยู่อย่างต่อเนื่อง ตลอดไป

กระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์

การศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ ทำให้ทราบได้ว่ากระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันนี้มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล และได้มีการปรับเปลี่ยนมาโดยตลอด ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับอำนาจทางบ้านเมืองเท่านั้น แต่โครงสร้างของกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์เฉพาะในส่วนของพระธรรมวินัยนั้น ยังมีใช้อยู่ตามระบบเดิมที่เคยใช้ตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยถือเอาสงฆ์เป็นใหญ่ มีคำสอน คือพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปฏิบัติ ปัจจุบันคณะสงฆ์จึงนอกจากมีพระธรรมวินัยเป็นกรอบในการตัดสินใจการกระทำความคิดแล้ว ยังต้องอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎหมายอาญา กฎหมายแพ่ง และกฎหมายอื่น ๆ ที่มีใช้อยู่ในปัจจุบัน ในบรรดากฎหมายต่าง ๆ เหล่านี้ มีบุคคล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์โดยเฉพาะ ดังนี้ 1) พระวินยาธิการ 2) พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ 3) มหาเถรสมาคม และ 4) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

1. พระวินยาธิการ

ภายหลังเมื่อการปกครองคณะสงฆ์ได้เปลี่ยนแปลงไป พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484 ได้ถูกเลิกไป และเปลี่ยนเป็นใช้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ในปัจจุบันคณะวินัยธร ได้ถูกยกเลิกไป อำนาจการวินิจฉัยอธิกรณ์ จึงเป็นไปตามลำดับขั้นการปกครองจากเจ้าคณะใหญ่ (เจ้าคณะหน) เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ตามลำดับ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 เนื่องจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ได้บัญญัติให้เจ้าคณะปกครองสงฆ์แต่ละลำดับมีอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ ในการปกครองในส่วน of เจ้าคณะจังหวัดรวมทั้งเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร มีอำนาจในการที่จะดูแลความเรียบร้อยภายในเขตจังหวัด ดังนั้นพระวินยาธิการ จึงตั้งขึ้นตามคำแนะนำของเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร โดยความเห็นชอบของกรมการศาสนาอาศัยอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ระดับจังหวัดของเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ.2541) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด 3 ส่วนที่ 2 ข้อ 15 เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ในระดับจังหวัดรวมทั้งกรุงเทพมหานคร ซึ่งเจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน ดังนี้

1.1 คำเนิการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่ง

ของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

1.2 ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

1.3 ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

1.4 แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

1.5 ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะ และเจ้าอาวาสตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้ซึ่งอยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน พระสังฆาธิการภายใต้การปกครองของเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร คือ เจ้าคณะเขตเจ้าคณะแขวง เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

2. พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์

พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ มีชื่อเรียกต่างกันอยู่

2 อย่าง คือ พระภิกษุผู้พิจารณาและคณะผู้พิจารณา และพระสังฆาธิการ

2.1 พระภิกษุผู้พิจารณาและคณะผู้พิจารณา

พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ เป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรงในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์เป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมพระภิกษุผู้กระทำผิด ตามกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 11 (พ.ศ.2505) ในชั้นรองของการลงนิคหกรรม อาจมีความยุ่งยากซับซ้อนเพราะผู้รับนิคหกรรมก็ดี ผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมก็ดี มีมากมายหลายชั้น แต่มีหลักสำคัญที่ควรศึกษาในขั้นต้นว่า ถ้าความผิดเกิดขึ้นในเขตใด ต้องเป็นอำนาจของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ในเขตนั้น ทั้งนี้ ความสะดวกและรวดเร็วในการลงนิคหกรรมตามที่กำหนดเป็นเงื่อนไขไว้ในมาตรา 25 ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่อย่างไรก็ดียังมีปัญหาอยู่ยิ่งกว่า การลงนิคหกรรมจะกำหนดให้เป็นอำนาจของพระภิกษุปกครองสงฆ์เพียงรูปเดียว หรือหลายรูป รวมกันเป็นคณะ สำหรับการให้เป็นอำนาจของพระภิกษุรูปเดียวได้เคยใช้มาแล้ว ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 แต่ใน มาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ดังกล่าวข้างต้นได้วางเงื่อนไขในการลงนิคหกรรมไว้อย่างรัดกุมถึง 4 ประการ คือ ต้องให้เป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม ด้วยเหตุนี้ มหาเถรสมาคมจึงต้องแบ่งหลักและวิธีการปฏิบัติในการลงนิคหกรรมออกเป็นหลายชั้น คือ ขั้นต้นให้เป็นอำนาจของพระภิกษุผู้มี

อำนาจลงนิคกรรมแต่เพียงผู้เดียว เรียกว่า “ผู้พิจารณา” ส่วนชั้นสูงขึ้นไปให้เป็นอำนาจของ พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์หลายรูป ไม่น้อยกว่า 3 รูปร่วมกัน เรียกว่า “คณะผู้พิจารณา” ผู้พิจารณา และคณะผู้พิจารณานี้ มหาเถรสมาคม ได้แบ่งวิธีการปฏิบัติออกเป็น 2 ชั้น คือ

1. ชั้นที่ 1 วิธีปฏิบัติเบื้องต้นในการพิจารณารับคำฟ้อง คำบอกกล่าว หรือคำแจ้ง ความคิดและเรียกพระภิกษุผู้เป็นจำเลย หรือผู้ถูกกล่าวหาแล้วแต่กรณีมาสอบสวนว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ ถ้าพระภิกษุเป็นจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาได้รับสารภาพก็ให้เป็นอำนาจของ พระภิกษุผู้ปกครองหรือผู้กระทำความผิด อาจเป็นเจ้าสังกัด หรือเจ้าของเขตเพียงรูปเดียว เป็นผู้พิจารณา มีอำนาจลงนิคกรรม เพื่อให้ยุติโดยสะดวกและรวดเร็ว

2. ชั้นที่ 2 การไต่สวนมูลฟ้อง และพิจารณาวินิจฉัยการนิคกรรม ในกรณีที่จำเลย หรือผู้ถูกกล่าวหาให้การปฏิเสธ ซึ่งมีปัญหาโต้แย้งกันอยู่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องคำกล่าวหา คำแจ้งความคิดเสียก่อนว่ามีมูลหรือไม่ ถ้าไม่มีมูลก็ยุติยกฟ้อง ถ้ามีมูลก็ต้องดำเนินการพิจารณา วินิจฉัยลงนิคกรรมเพื่อความถูกต้อง และความเป็นธรรมต่อไป การไต่สวนมูลฟ้องและการ พิจารณาวินิจฉัยการลงนิคกรรมนี้ กำหนดให้มีอำนาจของคณะผู้พิจารณาตามวิธีปฏิบัติทั้ง 2 ชั้นนี้ จึงเห็นได้เป็น 2 กรณี คือ

2.1 พระภิกษุผู้พิจารณา เปรียบเสมือน “อัยการสงฆ์” เพราะทำหน้าที่ตรวจคำ ฟ้องสั่งรับคำฟ้อง หรือสั่งไม่ฟ้อง และสั่งลงนิคกรรมในเบื้องต้น

2.2 คณะผู้พิจารณาเปรียบเสมือน “ศาลสงฆ์” เพราะทำหน้าที่เป็นผู้พิจารณา ตามชั้น ตั้งแต่ชั้นต้น ไปจนถึงชั้นฎีกาเหมือนกับศาลยุติธรรม ของกระบวนการยุติธรรมทาง อาญาของฝ่ายอาณาจักรผู้พิจารณา และคณะผู้พิจารณา เป็นชื่อของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ ไม่ว่าจะ เป็นฝ่ายเจ้าสังกัด หรือฝ่ายเจ้าของเขตก็ตาม เป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการลง นิคกรรมแก่ผู้กระทำความผิดและมีหน้าที่ปฏิบัติตามที่กำหนด โดยนัยนี้ผู้ปกครองสงฆ์ จึงมีชื่อว่า “ผู้พิจารณา” และ “คณะพิจารณา”

2. พระสังฆาธิการ

นอกจากพระภิกษุผู้พิจารณา และคณะผู้พิจารณาแล้ว ในกระบวนการยุติธรรม ของคณะสงฆ์ ยังมีชื่อเรียกพระภิกษุผู้เกี่ยวข้อง ในการกระบวนการอีกชื่อหนึ่ง อันเป็นชื่อเรียก พระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ.2541) ข้อ 4 ที่ระบุไว้ ดังนี้ ในกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่ง ปกครองคณะสงฆ์ ดังต่อไปนี้

2.1 เจ้าคณะใหญ่

2.2 เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค

2.3 เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด

2.4 เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ

2.5 เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล

2.6 เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ดังนั้น พระสังฆาธิการ หมายถึงพระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์
 นั้นเอง พระสังฆาธิการนี้ เกี่ยวกับพระภิกษุผู้พิจารณาและคณะผู้พิจารณา ดังที่ท่านอาจารย์
 โชติ ทองประยูร ได้ให้ความเห็นไว้ว่า เนื่องจาก “ผู้พิจารณา” และ “คณะผู้พิจารณา” เป็นชื่อ
 ของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายเจ้าสังกัด หรือฝ่ายเจ้าของเขตก็
 ตาม เป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการลงนิกกรรมแก่ผู้กระทำความผิด และมีหน้าที่ปฏิบัติการ
 ตามที่กำหนดไว้ในบทนิยามนั้น ๆ ด้วยเหตุดังกล่าวแล้ว ผู้ปกครองสงฆ์จึงได้นามควบเพิ่มเติม
 โดยไม่ต้องตั้งว่า “ผู้พิจารณา” “คณะผู้พิจารณา” เช่นเดียวกับนามควบว่า “พระสังฆาธิการ”
 ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2505) ว่าด้วยการถอดถอนพระสังฆาธิการ
 ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า คำว่า “พระสังฆาธิการ” กับ “พระภิกษุผู้พิจารณา” และ “คณะ
 ผู้พิจารณา” เป็นชื่อของพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์อย่างเดียวกัน แต่เรียกชื่อตามหน้าที่ที่กำลัง
 ปฏิบัติ

3. มหาเถรสมาคม

กฎหมายกำหนดให้มีสมาคมพระมหาเถระชั้นสมาคมหนึ่ง ทำหน้าที่ปกครอง
 บริหารกิจการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา ให้ชื่อว่ามีมหาเถรสมาคม ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา
 12-19 ในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน หน่วยงานที่มีอำนาจสูงสุดทั้ง
 ทางการปกครองในกระบวนการยุติธรรมของคณะสงฆ์ในปัจจุบันหน่วยงานที่มีอำนาจสูงสุด
 ทั้งทางการปกครองและการใช้อำนาจตุลาการ คือมหาเถรสมาคม กรรมการมหาเถรสมาคมนั้น
 มี 2 ประเภท คือ กรรมการมหาเถรสมาคม โดยตำแหน่งและโดยแต่งตั้ง ดังความในมาตรา
 12 ที่ได้ตราไว้ “มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งทรงดำรงตำแหน่ง
 ประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการ (มหาเถรสมาคม)
 โดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกินสิบสองรูป
 เป็นกรรมการ” ปัจจุบันกรรมการมหาเถรสมาคมทั้งที่เป็น โดยตำแหน่งและแต่งตั้ง ซึ่ง
 ประกอบด้วยพระมหาเถรานุเถระจากคณะสงฆ์ทั้ง 2 นิกาย (ธรรยุติกนิกาย และมหานิกาย)

มีอัตราส่วนฝ่ายละเท่า ๆ กัน และเมื่อรวมสมเด็จพระสังฆราชซึ่งทรงเป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคมก็จะมีจำนวนทั้งหมด 21 รูป

4. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

4.1 อำนาจหน้าที่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์และรัฐ โดยการทำนุบำรุงส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้การอุปถัมภ์คุ้มครอง และส่งเสริมพัฒนางานพระพุทธศาสนา ดูแลรักษา จัดการศาสนสมบัติ พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนา รวมทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาบุคลากรทางด้านศาสนา โดยให้มีอำนาจหน้าที่และแผนภูมิ ดังต่อไปนี้

4.1.1 ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ กฎหมายว่าด้วยการกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา รวมทั้งกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

4.1.2 รับสนองงาน ประสานงาน และถวายเป็นการสนับสนุนกิจการและการบริหารการปกครองคณะสงฆ์

4.1.3 เสนอแนวทางการกำหนดนโยบายและมาตรการในการคุ้มครองพระพุทธศาสนา

4.1.4 ส่งเสริม ดูแล รักษาและทำนุบำรุงศาสนสถาน และศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา

4.1.5 ดูแล รักษาและจัดการวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง

4.1.6 พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนา

4.1.7 ทำนุบำรุงพุทธศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม

4.1.8 ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานหรือนายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

4.2 ส่วนราชการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแบ่งส่วนราชการ ดังนี้

4.2.1 กองกลาง

4.2.2 กองพุทธศาสนศึกษา

4.2.3 กองพุทธศาสนสถาน

4.2.4 สำนักงานพุทธมณฑล

4.2.5 สำนักงานศาสนสมบัติ

4.2.6 สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม

การกระทำความผิดของพระภิกษุที่ได้ประพฤติดิพระวินัย เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นตั้งแต่

สมัยพุทธกาลกระทั่งถึงปัจจุบัน ในการพิจารณาการกระทำความผิดของพระภิกษุโดยใช้หลักพระวินัยจะทำให้มีความเจริญรุ่งเรือง สถาบันสงฆ์จะเป็นที่ศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนและเป็นที่ยอมรับแก่ผู้ที่นับถือศาสนาอื่น พระวินัยที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติไว้จึงเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อใช้พิจารณาหรือตัดสินผู้กระทำผิด เพื่อให้พระภิกษุได้ยึดหลักปฏิบัติและอยู่ในกรอบแห่งความเป็นสมณ ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสในมหาปรินิพพานสูตรว่า “โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปรณฺณโต โส โว มมจฺเจน สตุถา” มีความหมายว่า “ดูก่อนอานนท์ เมื่อเราล่วงไปแล้ว พระธรรมและพระวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วจะเป็นครูของพวกเรา” พระวินัยนอกจากจะเป็นบัญญัติของการกำหนดโทษแล้ว ยังถือได้ว่าเป็นกรอบกำหนดความประพฤติการกระทำของพระภิกษุไม่ให้ประพฤตินอกกรอบนอกทางจากพระวินัยหรือประพฤตินในสิ่งที่ไม่สมควรแก่สมณสาธูป อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่พระพุทธศาสนาและส่งผลกระทบต่อพุทธศาสนิกชนอีกด้วย แม้พระพุทธองค์จะดับขันธปรินิพพานไปแล้ว พระวินัยของพระองค์สามารถใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคการสื่อสารไร้พรมแดน หรือยุคไอที ก็ตาม เนื่องจากปัจจุบันในประเทศไทยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจเป็นพระภิกษุสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยก็มี และที่มีได้ประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยก็มี และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศไทยและเป็นจังหวัดใหญ่ที่มีจำนวนพระภิกษุสามเณรมากที่สุด ย่อมมีพระภิกษุบางรูปที่อาจปฏิบัติผิดพระวินัยตามความเหมาะสมแก่สมณสาธูป ดังนั้นคณะสงฆ์กรุงเทพมหานครจึงได้จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการพระวินยาศึกษาการคณะสงฆ์กรุงเทพมหานครขึ้น ในปี พ.ศ.2532 และแต่งตั้งพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถมีความประพฤติตามพระวินัย ให้เป็นพระวินยาศึกษา ซึ่งเป็นการช่วยเหลือพระวินยาศึกษาที่เป็นเจ้าคณะเขตในการตรวจดูแลสอดส่องพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ประจำในกรุงเทพมหานคร และพระภิกษุสงฆ์ที่มาจากต่างจังหวัด หรือต่างประเทศ ที่เข้ามาจำพรรษาในกรุงเทพมหานคร ให้ประพฤติตามพระวินัยตามความเหมาะสมแก่สมณสาธูป

สรุปได้ว่า บทบาทและหน้าที่ของพระวินยาศึกษา มีความสำคัญและมีความจำเป็น ต่อการตรวจสอบดูแลความประพฤติและข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร ซึ่งแต่ละรูปนั้นต่างก็มาจากพื้นฐานครอบครัวที่แตกต่างกัน ในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน การได้รับการศึกษาตามบริบททางสังคมที่ไม่เหมือนกัน อาจมีความย่อหย่อนหรือความบกพร่องในเรื่องของข้อวัตรปฏิบัติ ขณะที่ความประพฤติของพระสงฆ์บางรูปได้รับการอบรมพระวินัยและถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และบางรูปอาจได้รับการอบรมพระวินัยเพียงเพื่อรู้เท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้พระวินยาศึกษาจึงเป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการควบคุมดูแลความสงบเรียบร้อยของพระภิกษุสามเณร เนื่องจาก

พุทธศาสนิกชนชาวไทยให้ความเคารพนับถือและยกย่องพระภิกษุเหมือนบุคคลอื่น ในกรณีที่พระภิกษุสามเณรกระทำคามผิดพระวินัย พระวินยาศิการจะทำหน้าที่พิจารณาตัดสินความผิดตามพระวินัย ถ้าการกระทำคามผิดนั้นเกี่ยวข้องกับกฎหมาย ก็จะทำส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อดำเนินคดีต่อไป

ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของพระวินยาศิการ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของพระวินยาศิการ ดังนี้

1. ปัจจัยด้านพระผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชา

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการได้รับการสนับสนุนจากพระผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชา

การสนับสนุนทางสังคม (Social Support) หมายถึง การที่บุคคลได้รับข้อมูลที่ทำให้ตัวเองเชื่อว่ามิบุคคลให้ความเอาใจใส่ เห็นคุณค่ายกย่องเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และ มีความผูกพันซึ่งกันและกัน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในเครือข่าย (Network) ของการติดต่อสื่อสาร (Communication) และการทำหน้าที่ที่มีต่อกัน (อภิรดี โสภางค์, 2547 : 16) อัจฉรา วงศ์วัฒนามงคล (2533 : 51) ได้สรุปความหมายเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคมว่า หมายถึง การรับรู้ของบุคคลว่ามีคนคอยให้ความช่วยเหลือ ทั้งทางด้านรูปธรรมและ นามธรรม ส่วนบทความของ Bhunthumnay. (2000 : 155-156) ได้สรุปนิยามการสนับสนุนทางสังคมของผู้บังคับบัญชาไว้ 3 ด้าน ได้แก่ 1) การสนับสนุนด้านอารมณ์ (Emotional Support) เช่น การพูดคุยโยน การพูดให้กำลังใจ ให้ความหวังใจ ความรัก ความอบอุ่นความเห็นใจ หรือ การยอมรับ เป็นต้น 2) การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร (Informational Support) เช่น การช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหา การให้คำแนะนำ และคำปรึกษาเมื่อเกิดปัญหา การให้รางวัล หรือการลงโทษ การให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจหรือการตัดสินใจที่ดี เป็นต้น และ 3) การสนับสนุนทางด้านวัสดุ เครื่องใช้ รวมทั้งเงินและแรงงาน (Material Support)

2.2 การวัดปัจจัยด้านการได้รับการสนับสนุนจากพระผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชา

การวัดการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมจากผู้บังคับบัญชา ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2532 : 290) ได้สร้างแบบวัดการสนับสนุนทางสังคม ประกอบด้วยความช่วยเหลือด้านอารมณ์ ด้านข้อมูลข่าวสาร และการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม เป็นแบบวัดประเภทมาตรประเมินรวม

คำมีข้อความ 28 ข้อ คำถามแต่ละข้อประกอบด้วยมาตรวัด 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” นำมาใช้กับครู จำนวน 150 คน มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟา .87 ต่อมา ณัฐสุดา สุจินันท์กุล (2541 : 248) ได้นำแบบวัดของศักดิ์ชัย นิรัญทิว มาปรับปรุงใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพยาบาลวิชาชีพ จำนวน 299 คน ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับการรับรู้การสนับสนุนทางสังคม 3 ด้าน คือ 1) ด้านอารมณ์ 2) ด้านวัสดุ สิ่งของ และ 3) ด้านข่าวสารและข้อมูล ย้อนกลับจากสมาชิกในครอบครัว และจากบุคคลในหน่วยงาน ประกอบด้วยประโยคคำถาม การรับรู้การสนับสนุนจากบุคคลสำคัญรอบข้างแต่ละประเภท (สามี บุตร ญาติ หัวหน้า และเพื่อนร่วมงาน) ประเภทละ 7 ข้อความแต่ละประโยคประกอบด้วยมาตรวัด 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .90 นอกจากนี้ มีการสร้างแบบวัดการรับรู้การสนับสนุนทางสังคม ในกลุ่มพฤติกรรมอื่น ๆ อีก อาทิเช่น ในงานวิจัยของ นีออนพินประคิษฐ์ และคณะ (2546 : 221) ได้นำแบบวัดของอัจฉรา วงศ์วัฒนามงคล (2533 : 215) มาปรับปรุงใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้าราชการตำรวจ จำนวน 1,209 นาย ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับการรับรู้ของตำรวจว่า มีผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และคนในครอบครัวให้ความช่วยเหลือทั้งทางคำปรึกษาและนามธรรม ในเวลาที่เขาต้องการ มีข้อความจำนวน 10 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตรประเมินค่า 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .88 และในงานวิจัยของ อภิรดี โสภางค์ (2547 : 232) ใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าหน้าที่จัดเก็บรายได้ของเทศบาล จำนวน 326 คน ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับการที่หัวหน้าให้การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ เช่น ให้ความจริงใจ ให้กำลังใจในการทำงานทางด้านข้อมูลข่าวสาร เช่น ให้ความรู้ คำปรึกษา พุดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทางด้านสิ่งของหรือบริการ เช่น วัสดุ อุปกรณ์ การบริการต่างๆ มีข้อความจำนวน 24 ข้อ แต่ละข้อมีมาตรประเมิน 6 หน่วย ตั้งแต่ “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .96

2.3 งานวิจัยเกี่ยวกับการได้รับการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชา

รวีกาญจน์ เคื่อนดาว (2547 : 274) ศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการขบชื้ออย่างปลอดภัยของพนักงานขับรถโดยสารประจำทาง ขสมก. จำนวน 413 คนพบว่า พนักงานที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากหัวหน้ามาก เป็นผู้ที่มีความคิดที่ดีต่อพฤติกรรมการขบชื้ออย่างปลอดภัยมากกว่า และมีพฤติกรรมการขบชื้ออย่างมีมารยาทมากกว่า พนักงานประเภทตรงข้าม ยังพบอีกว่า การสนับสนุนทางสังคมจากหัวหน้า มีบทบาทสำคัญ

เป็นลำดับที่ 3 ในการทำนายทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมการจับซื้ออย่างปลอดภัย เมื่อร่วมกับตัวทำนายจากชุดสถานการณ์อื่นอีก 2 ตัว คือปีที่สถานจากคนรอบข้าง และสถานการณ์ช่วยในการจับซื้อ รวมเป็น 3 ตัวทำนาย สามารถทำนายทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมการจับซื้ออย่างปลอดภัยได้ 20.10%

อภิรดี โสกาพงศ์ (2547 : 232) ได้ศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมของเจ้าหน้าที่จัดเก็บรายได้ จำนวน 326 คน พบว่าเจ้าหน้าที่จัดเก็บรายได้ที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากหัวหน้ามาก เป็นผู้ที่มียุติกรรมการทำงานมุ่งอนาคตสูงกว่าเจ้าหน้าที่จัดเก็บรายได้ที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากหัวหน้าน้อยผลเช่นนี้พบในกลุ่มรวม โดยการสนับสนุนทางสังคมจากหัวหน้ามีบทบาทสำคัญเป็นลำดับที่ 1 ในการทำนายพฤติกรรมการทำงานอย่างมุ่งอนาคต เมื่อร่วมกับตัวทำนายชุดสถานการณ์อื่น 2 ตัวคือการรับรู้ทัศนคติทางสังคม และการเห็นแบบอย่างที่ดีจากเพื่อนร่วมงาน รวมเป็น 3 ตัวทำนาย สามารถทำนายพฤติกรรมการทำงานอย่างมุ่งอนาคตได้ 27.3% ในกลุ่มรวม และพบผลเช่นนี้อีกในกลุ่มเจ้าหน้าที่จัดเก็บรายได้ที่มีจำนวนบุคลากรระหว่าง 7 – 29 คน โดยการสนับสนุนทางสังคมจากหัวหน้ามีบทบาทสำคัญเป็นลำดับที่ 1 ในการทำนายพฤติกรรมการทำงานอย่างมุ่งอนาคต เมื่อร่วมกับตัวทำนายชุดสถานการณ์อื่น 2 ตัวคือ การรับรู้ทัศนคติทางสังคม และการเห็นแบบอย่างที่ดีจากเพื่อนร่วมงาน รวมเป็น 3 ตัวทำนาย สามารถทำนายพฤติกรรมการทำงานอย่างมุ่งอนาคตได้สูงที่สุด 37.2%

นีออน พิณประดิษฐ์ และคณะ (2546 : 221) ศึกษาตัวบ่งชี้ทางจิตสังคม พฤติกรรมการทำงานของข้าราชการตำรวจสังกัดตำรวจภูธรภาค 4 จำนวน 1,209 นาย พบว่าตำรวจที่มีการสนับสนุนทางสังคมมาก มีพฤติกรรมการทำงานสูงกว่าผู้ที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมน้อย การได้รับการสนับสนุนทางสังคมเมื่อร่วมกับตัวทำนายชุดสถานการณ์อื่น 2 ตัวคือการเห็นแบบอย่างและการรับรู้สภาพเร้าแค้นในการทำงาน รวมเป็น 3 ตัวทำนาย สามารถทำนายพฤติกรรมการทำงานทั่วไปได้ 14.13% ในกลุ่มรวมของชั้นสัญญาบัตร และ 14.68% ในกลุ่มรวมของชั้นประทวน

ณัฐสุดา สุจินันท์กุล (2541) ซึ่งศึกษาปัจจัยด้านครอบครัว การทำงาน ลักษณะส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมพยาบาลของพยาบาลวิชาชีพ กลุ่มตัวอย่างเป็นพยาบาลวิชาชีพจำนวน 299 คน พบว่าการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมจากสมาชิกในครอบครัวและจากบุคคลในหน่วยงาน มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมให้การพยาบาลอย่างมีประสิทธิภาพ การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัวและหน่วยงาน ร่วมกับตัวแปร

ในกลุ่มสถานการณ์ทางสังคมทำนายทัศนคติต่อพฤติกรรมการพยาบาลได้ 7% ในกลุ่มรวม บังอร โสภส และอัจฉรา วงศ์วัฒนามงคล (2539 : 82) ศึกษาปัจจัยสาเหตุ และผลของความเครียดในการทำงานของผู้บริหารในวงราชการไทย โดยกลุ่มตัวอย่างเป็น ผู้บริหารซึ่งเป็นข้าราชการระดับ 5 ถึง 8 จากกระทรวงต่าง ๆ 5 กระทรวง จำนวน 174 คน พบว่า ผู้บริหารที่ได้รับการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานรวมไปถึงการได้รับ มอบหมายให้มีอำนาจในตำแหน่งของตน เป็นตัวแปรเชิงสาเหตุที่ทำนายความรู้สึกและทัศนคติ ที่มีต่องาน อันได้แก่ ความเครียดและความพึงพอใจในการทำงานได้ 34% และยังพบว่า ผู้บริหารที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมมากที่สุด มีความพึงพอใจในการทำงานและมี ประสิทธิภาพในการทำงานมากที่สุด

2. ปัจจัยด้านสถานการณ์ช่วยในการปฏิบัติงาน

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยด้านสถานการณ์ช่วยในการปฏิบัติงาน

พฤติกรรมในสถานการณ์ช่วยนั้นเป็นผลของการตัดสินใจของบุคคล ซึ่ง ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยสามประเภท ประเภทแรก คือ ลักษณะส่วนบุคคล เช่น ความเชื่อเชิง จริยธรรม ความสามารถในการบังคับตน ความฉลาด ความภาคภูมิใจ ความวิตกกังวล ความ โอนอ่อนต่อสิ่งช่วยวนใจ และลักษณะบุคลิกภาพบางประการ ซึ่งหมายถึง การแสดงออกอาการ ทางประสาท (Neuroticism) และบุคลิกภาพแสดงตน (Extroversion) ประเภทที่สอง คือ ลักษณะสำคัญของสถานการณ์ช่วย เช่น ความเสี่ยงต่อการถูกจับได้ คุณค่าของรางวัลที่สูงใจให้ อยากรได้ และการมีตัวแปรซึ่งกระทำความดี หรือชักจูงให้กระทำความชั่ว สาเหตุประเภท สุดท้ายคือ ลักษณะของสังคมหรือกลุ่มที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งอาจมีกฎเกณฑ์ ความ เชื่อถือและปทัสถานที่แตกต่างกันอันเป็นสาเหตุให้บุคคลจากสังคมหนึ่ง มีความซื่อสัตย์มาก หรือน้อยกว่าบุคคลในสังคมอื่น ๆ ได้ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบปัจฉิม, 2520 : 62 - 63) ซึ่งสถานการณ์ช่วย (Temptation Situations) หมายถึง สภาพแวดล้อมที่มี ลักษณะชักจูงใจให้บุคคลกระทำในสิ่งซึ่งขัดแย้งกับกฎเกณฑ์ที่ได้วางเป็นหลักปฏิบัติอยู่แต่เดิม ในที่นั้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ส่วนตัวบางประการ เช่น ได้วัตถุสิ่งของที่ต้องการ ได้รับรางวัลหรือ คำชมเชย เป็นต้น (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบปัจฉิม, 2520 : 62)

2.2 การวัดปัจจัยด้านสถานการณ์ช่วยในการปฏิบัติงาน

ศุภชัย สุพรรณทอง (2544 : 245) ได้สร้างแบบวัดการอยู่ในสถานการณ์

ทฤษฎีเลือกตั้ง นำมาใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ถึงปีที่ 4 สถาบันราชภัฏ ใน กรุงเทพมหานคร จำนวน 2 แห่ง และอยู่ต่างจังหวัดจำนวน 2 แห่ง จำนวน 504 คน ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับการที่บุคคล จะอยู่ในสถานการณ์เลือกตั้งในแบบต่าง ๆ เช่น การแจกเงิน และสิ่งของในการซื้อเสียง การข่มขู่ การเล่นพนันเลือกตั้ง การนำรถไปปรับลงคะแนน โดยมีข้อคำถาม จำนวน 10 ข้อ แต่ละข้อมีมาตรประเมินค่า 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .86 ส่วนในงานวิจัยของ รวีกาญจน์ เตือนดาว (2547 : 274) ได้สร้างแบบวัดสถานการณ์ช่วยในการจับฉั นำมาใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพนักงานขับรถโดยสารประจำทาง ขสมก. จำนวน 413 คน ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับการให้พนักงานขับรถรายงานว่าได้พบกับสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะขับขี่ มีข้อคำถาม จำนวน 3 ข้อ แต่ละข้อมีมาตรประเมินค่า 6 หน่วย ตั้งแต่ “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .86 และในงานวิจัยของ ชัยยุทธ กุลตั้งวัฒนา และคณะ (2547 : 63) ได้สร้างแบบวัดลักษณะช่วยของสถานการณ์ทำงาน นำมาใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นมัคคุเทศก์ไทย ที่ได้รับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจำนวน 598 คน ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับปริมาณการรับรู้สภาพแวดล้อมที่มีลักษณะชักจูงใจให้บุคคลกระทำขัดกับกฎเกณฑ์ของสังคม เพื่อประโยชน์ส่วนตัวบางประการ โดยมีข้อคำถามจำนวน 9 ข้อ แต่ละข้อมีมาตรประเมินค่า 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” และนิชาภัทร โปธิ์บาง (2550 : 183) ได้สร้างแบบวัดสถานการณ์ช่วยในการทำงาน มีเนื้อหาเกี่ยวกับปริมาณการรับรู้สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติหน้าที่การเงินและบัญชี เช่น การปรับเปลี่ยนกฎระเบียบ ปริมาณงานที่ได้รับมอบหมาย การแสดงออกของผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน หรือผู้มาติดต่อ ที่กระทบต่อความรู้สึก อารมณ์ และส่งผลต่อพฤติกรรมการทำงาน ราชการอย่างมีจริยธรรม ผู้วิจัยสร้างข้อคำถามขึ้นมาจำนวน 20 ข้อ แต่ละข้อมีมาตรวัดประเมินค่า 6 หน่วย ตั้งแต่ “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” และนำไปทดลองใช้ก่อนการใช้อย่างจริงจังกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ แบบวัดมีค่าอำนาจจำแนกรายข้ออยู่ระหว่าง -.21 -.58 และได้ค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .69 ผู้วิจัยได้คัดเลือกไว้ใช้จริงจำนวน 15 ข้อ ใช้มาตรวัดประเมินค่า 6 หน่วย ตั้งแต่ “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” วิสัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 35 – 85 คะแนน มีค่าอำนาจจำแนกรายข้ออยู่ระหว่าง .16 -.50 ค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ.75

2.3 งานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยด้านสถานการณ์ช่วยในการปฏิบัติงาน

นิชาภัทร โปธิ์บาง (2550 : 73) ได้ศึกษาลักษณะจิตใจและสถานการณ์ที่

เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานราชการอย่างมีจริยธรรมของเจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี สามารถทำนายพฤติกรรมการทำงานราชการอย่างมีจริยธรรมแต่ละด้านได้ชัดเจนทำนายพฤติกรรมตามค่านิยมกล้ายืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้องได้ 37.5% ในกลุ่มรวม และทำนายได้สูงสุด 38.1% ในกลุ่มเจ้าหน้าที่การเงินและบัญชีที่มีอายุราชการน้อย มีตัวทำนายสำคัญเรียงลำดับจาก มากไปหาน้อย หนึ่งคือ ทักษะที่ดีต่อพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรม สถานการณ์ช่วยในการทำงาน เหตุผลเชิงจริยธรรม ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน และการสนับสนุนทางสังคมจากทำนายพฤติกรรมตามค่านิยมซื้อสัตย์และมีความรับผิดชอบได้ 40.7% ในกลุ่มรวม และทำนายได้สูงสุด 44.4% ในกลุ่มเจ้าหน้าที่การเงินและบัญชีระดับที่ 6-8 มีตัวทำนายสำคัญเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ ทักษะที่ดีต่อพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรม ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน สถานการณ์ช่วยในการทำงาน ค่านิยมทางวัตถุ และเหตุผลเชิงจริยธรรมทำนายพฤติกรรมตามค่านิยมโปร่งใส ตรวจสอบได้ 29.9% ในกลุ่มรวม และทำนายได้สูงสุด 33.4% ในกลุ่มเจ้าหน้าที่การเงินและบัญชีที่อายุมาก มีตัวทำนายสำคัญเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ ทักษะที่ดีต่อพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรม และการเห็นแบบอย่างที่ดีจาก หัวหน้าและเพื่อนร่วมงาน และ ทำนายพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีของได้ 56% ในกลุ่มรวมและทำนายได้สูงสุด 61.8% ในกลุ่มเจ้าหน้าที่การเงินและบัญชีระดับที่ 6-8 มีตัวทำนายสำคัญ เรียงลำดับจากมากไปน้อยคือ ทักษะที่ดีต่อพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรม ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และการสนับสนุนทางสังคมจากหัวหน้า โดยสรุปพบตัวทำนายที่สำคัญของพฤติกรรมการทำงานราชการอย่างมีจริยธรรมแต่ละด้าน ทั้ง 4 ด้าน คือ ทักษะที่ดีต่อพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรม เป็นตัวทำนายที่สำคัญเป็นอันดับแรก รวีกาญจน์ เดือนดาว (2547 : 274) ศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการขบขัน อย่างปลอดภัยของพนักงานขับรถโดยสารประจำทาง ขสมก. จำนวน 413 คน พบว่า พนักงาน ขันรถที่ยังอยู่ในสถานการณ์ช่วยในการทำงานขบขันมาก จะยังมีทักษะที่ดีต่อพฤติกรรมการขบขันอย่างปลอดภัยมากกว่าพนักงานขับรถประเภทตรงข้าม

ชัยยุทธ กุลตั้งวัฒนา และคณะ (2547 : 63) ศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมจริยธรรมในการบริการของมัคคุเทศก์ไทย ที่ได้รับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์จาก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจำนวน 598 คน พบว่า มัคคุเทศก์ที่อยู่ในสถานการณ์ทำงานที่มีลักษณะช่วยน้อย เป็นผู้ที่มิตักษะที่ดีต่อพฤติกรรมจริยธรรมในงานมากกว่า มัคคุเทศก์ประเภทตรงข้าม และยังพบผลอีกว่า มัคคุเทศก์ที่มีอยู่ในสถานการณ์ทำงานที่มีลักษณะช่วยน้อยมีพฤติกรรมซื้อสัตย์ในงานมาก ในกลุ่มรวมและกลุ่มย่อย กลุ่มย่อยที่สำคัญ

ได้แก่กลุ่มอายุน้อยสรุปได้ว่าบุคคลที่เผชิญกับสถานการณ์ช่วยผู้ให้ละเมิดกฎระเบียบในการปฏิบัติหน้าที่มากกว่าย่อมมีพฤติกรรมทำงานได้มีประสิทธิภาพน้อยกว่า ผู้ที่อยู่ในสถานการณ์ช่วยผู้ให้ละเมิดกฎระเบียบในการปฏิบัติหน้าที่น้อยกว่าย่อมมีพฤติกรรมการทำงานได้มีประสิทธิภาพมากทำให้คาดได้ว่าเจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี ที่อยู่ในสถานการณ์ที่มีการทุจริตในการทำงานมากจะมีพฤติกรรมการทำงานราชการอย่างมีจริยธรรมน้อยกว่าเจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี ที่อยู่ในสถานการณ์ที่มีการทุจริตในการทำงานน้อย

ศุภชัย พรรณทอง และคณะ (2544 : 245) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติ ค่านิยม และลักษณะทางสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุผลเชิงจริยธรรมในการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ส.ส. ของประชาชนเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2544 ที่ผ่านมาโดยศึกษาจากประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งในกรุงเทพและต่างจังหวัด จำนวน 176 คน ผลการวิจัยพบว่าเหตุผลเชิงจริยธรรมในการไปใช้สิทธิเลือกตั้งมีความสัมพันธ์ทางลบกับสถานการณ์ทุจริตเลือกตั้งในกลุ่มรวมและพบความสัมพันธ์สูงสุดในกลุ่มผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งที่มีการศึกษาต่ำ นั้นแสดงว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งถ้าอยู่ในสถานการณ์ที่มีการทุจริตเลือกตั้งมากจะมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในการไปใช้สิทธิเลือกตั้งน้อย และมีความเกี่ยวข้องกับทัศนคติที่มีต่องาน

เกษม จันทสร (2541 : 261) ศึกษาตัวแปรที่สามารถทำนายพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเสพยาบ้าของนักเรียน โดยใช้การวิเคราะห์จำแนกประเภท ซึ่งสามารถคาดคะเนความถูกต้องของ การเป็นสมาชิกกลุ่ม ได้อย่างสูงถึง 85.51% โดยที่ตัวแปรการอยู่ในสถานการณ์เสี่ยงต่อการเสพยาบ้ามีน้ำหนักในการทำนายพฤติกรรมได้สูงสุด แสดงให้เห็นว่าการที่เยาวชนจะมีพฤติกรรมการเสพยาบ้าจะเป็นผู้ที่อยู่ในสถานการณ์เสี่ยง คืออยู่ในสถานการณ์ที่มีการซื้อขาย และสามารถที่จะหายาบ้ามาเสพได้ง่าย พฤติกรรมการเลือกตั้ง

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบปัจจนึก (2520 : 224) ได้ทำการวิจัยเชิงทดลอง โดยศึกษาพฤติกรรมซื้อสัตย์ของวัยรุ่นไทยที่อยู่ในสถานการณ์ช่วยผู้ให้ทางคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดสร้างอุปกรณ์ให้วัยรุ่นที่เข้ารับการทดลองได้เล่นเกมส่ เพื่อชิงรางวัลที่มีค่าพอประมาณ ทั้งนี้การเล่นเกมส์ดังกล่าวทางคณะผู้วิจัยได้แจ้งให้ผู้เข้ารับการทดลองได้ทราบว่า หากเล่นได้คะแนนตามที่ผู้วิจัยกำหนด จะได้ของรางวัล ซึ่งการทดลองนี้ ทางคณะผู้วิจัยจะทราบคะแนนจากการเล่นเกมส่ของผู้เข้ารับการทดลองทุกครั้งแต่ทางผู้วิจัยจะปล่อยให้ผู้เข้ารับการทดลองได้เล่นเกมส่อย่างอิสระโดยปราศจากการควบคุม และให้นำผลคะแนนมาแจ้งแก่คณะกรรมการ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะศึกษาพฤติกรรมซื้อสัตย์ของผู้เข้ารับการทดลองที่อยู่ในสถานการณ์ช่วยผู้ให้

3. ปัจจัยด้านแรงจูงใจ

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยด้านแรงจูงใจ

แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motivation) นับว่าเป็นแรงจูงใจที่ได้รับ การกล่าวถึงกันมากในทุกวงการ กล่าวคือ เป็นพฤติกรรมหรือแรงกระตุ้นให้บุคคลเกิดความ เพียรพยายามในการปฏิบัติภารกิจสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สาเหตุที่นำไปสู่การแสดงออกของพฤติกรรม ก็คือแรงจูงใจที่มีอยู่ในตัวบุคคล ถึงแม้ว่า จินตนาการจะเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างสรรค์แต่สิ่ง ต่าง ๆ ไม่ได้สำเร็จลงเพียงคิดจินตนาการเท่านั้น หากต้องอาศัยการทดลองกระทำอย่างจริงจัง ต้องผ่านความผิดหวังหลายครั้ง ผู้ที่มีความพยายามอย่างจริงจัง โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค เท่านั้น จะมุ่งมั่นไปสู่ความสำเร็จได้ และมีมาตรฐานที่คึกว่าผู้อื่น มีนักวิชาการหลายท่านได้ ให้ ความหมายของคำว่า “แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์” ไว้ดังนี้

เดมส์คีย์ คทวณิช (2546 : 153) กล่าวว่า เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความ ต้องการที่จะพยายามทำกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายหรือรับผิดชอบอยู่ให้สำเร็จ ไม่ว่าจะงานนั้นจะ ลำบากหรือประสบอุปสรรคเพียงใด บุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงจะอดทนและไม่เกิด ความย่อท้อ มีความพยายามที่เฝ้าและเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ด้วยตนเอง เพื่อความสำเร็จและ ภาคภูมิใจที่เกิดขึ้นกับตน แต่ถ้าบุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไม่สามารถผ่านพ้นอุปสรรคไปได้ บุคคลนั้นจะรู้สึกกังวลอยู่ตลอดเวลา

ดวงเดือน คันทะพรหม (2543 : 9) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หมายถึง แรงผลักดันที่ทำให้บุคคลกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ยุ่งยากซับซ้อน สำเร็จตามความปรารถนา โดย การพยายามเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

ขงยุทธ เกษมากร (2541 : 67) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievable Motivation) หมายถึง ความปรารถนาที่จะบรรลุถึงผลสำเร็จในงานที่ยุ่งยากซับซ้อน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่ ขัดขวาง พยายามหาวิธีการต่าง ๆ ในการแก้ปัญหา เพื่อนำตนไปสู่ความสำเร็จที่ต้องการมีอิสระ ในการทำงานและการแสดงออก ต้องการชัยชนะในการแข่งขัน มุ่งมั่นที่จะทำให้ดีเลิศ มีความ สบายใจเมื่อพบกับความสำเร็จ และวิตกกังวลเมื่อพบกับความล้มเหลว

สุภาภรณ์ อาษาสร้อย (2540 : 12) กล่าวว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หมายถึง ความปรารถนาที่จะได้ผลสำเร็จในงานที่ยุ่งยากซับซ้อน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่ขัดขวาง พยายามหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหา มีความทะเยอทะยานสูง เพื่อนำตนไปสู่ความสำเร็จ มี ความต้องการเป็นอิสระในการทำงานและการแสดงออก ต้องการชัยชนะในการแข่งขัน มุ่งมั่น

ที่จะดีเลิศเพื่อให้บรรลุมาตรฐานที่ตนตั้งไว้อย่างสูง มีความสบายใจเมื่อประสบความสำเร็จ และวิตกกังวลเมื่อทำไม่สำเร็จหรือประสบความสำเร็จล้มเหลว

3.2 การวัดปัจจัยด้านแรงจูงใจ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า บุญรัมย์ ศักดิ์คัมภี (2532 : 378) ได้สร้างแบบวัดแรงจูงใจไฟ้สัมฤทธิ์ ใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้าราชการบรรจุใหม่ จำนวน 20 คน ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับความมุ่งมั่นในการทำงาน ความสามารถของคนในการอดทนทำงานให้สำเร็จการรู้จักกำหนดเป้าหมายในการทำงาน เป็นต้น มีข้อคำถาม จำนวน 20 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตรประเมินค่า 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ.84 ส่วนรวีกาญจน์ เดือนดาว (2547 : 274) ได้สร้างแบบวัดแรงจูงใจไฟ้สัมฤทธิ์ ปรับมาจากแบบวัดแรงจูงใจไฟ้สัมฤทธิ์ของ บุญรัมย์ ศักดิ์คัมภี (2532 : 378) มาปรับปรุงใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพนักงานขับรถโดยสารประจำทาง ขสมก.จำนวน 413 คน มีข้อคำถาม 10 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตรประเมินค่า 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ.68 ส่วน นีออน พินประดิษฐ์และคณะ (2546 : 221) ได้สร้างแบบวัดแรงจูงใจไฟ้สัมฤทธิ์ โดยดัดแปลงมาจากแบบวัดแรงจูงใจไฟ้สัมฤทธิ์ของ บุญรัมย์ ศักดิ์คัมภี (2532 : 378) มาปรับปรุงใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้าราชการตำรวจ จำนวน 1,209 นาย ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับความต้องการที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จไปได้ด้วยดีได้ผลเป็นเยี่ยมโดยทุ่มเทความพยายาม ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มีข้อคำถาม จำนวน 20 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตรประเมินค่า 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” วิลาศ ลักษณะ ชั่ววัลลี และคณะ (2547 : 171) ได้นำแบบวัดแรงจูงใจไฟ้สัมฤทธิ์ของ บุญรัมย์ ศักดิ์คัมภี (2532 : 378) นำมาใช้กับข้าราชการระดับ 3 – 10 ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย จำนวน 2,027 คน มีข้อคำถาม 10 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตรประเมินค่า 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” ค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ.81 และอภิรดี โสภางค์ (2547 : 232) ได้สร้างแบบวัดตัวแปรแรงจูงใจไฟ้สัมฤทธิ์ โดยดัดแปลงมาจากแบบวัดแรงจูงใจไฟ้สัมฤทธิ์ของจินตนา บิลมาศ และคณะ (2529 : 226) มาปรับปรุงใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าหน้าที่จัดเก็บรายได้ของเทศบาล จำนวน 326 คน ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับการที่บุคคลสามารถกระทำสิ่งใดๆ ที่ตั้งใจไว้แล้ว ให้สำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์ ไม่ผัดวันประกันพรุ่งถึงแม้ว่าจะพบอุปสรรคก็ไม่ย่อท้อ มีข้อคำถาม จำนวน 10 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตรประเมินค่า 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แบบแอลฟาเท่ากับ.84

3.3 งานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยด้านแรงจูงใจ

นันทนวล หมั่นธรรม (2546 : 120) ได้ศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลในการทำงานของพนักงานไทยในบริษัทข้ามชาติ พบว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ด้านความมุ่งมั่นในการทำงานและด้านความต้องการเจริญงานยาก มีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิผลในการทำงาน กล่าวคือ ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ด้านความมุ่งมั่นในการทำงาน และด้านความต้องการเจริญงานยากสูง จะมีประสิทธิผลในการทำงานสูง ในขณะที่แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ด้านความต้องการการแข่งขัน มีความสัมพันธ์ทางลบกับประสิทธิผลในการทำงาน กล่าวคือ ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ด้านความต้องการแข่งขันสูงจะมีประสิทธิผลในการทำงานต่ำ

เกียรติคุณ วรกุล (2545 : 180) ได้ศึกษา เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และผลการปฏิบัติงานของหัวหน้างานระดับต้น ในโรงงานอุตสาหกรรมประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ พบว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลการปฏิบัติงานของหัวหน้าระดับต้น นั่นคือ หากหัวหน้างานระดับต้นมีคะแนนโดยรวมของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงแนวโน้มที่จะมีคะแนนผลการปฏิบัติงานสูง

ดวงพร หุตะเสวี (25 : 160) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาจุดหมายในอาชีพ แรงจูงใจในการบริหารและพฤติกรรมการทำงานของผู้บริหารระดับกลางในธนาคารไทยพาณิชย์ พบว่า ผู้บริหารระดับกลางในธนาคารไทยพาณิชย์ที่มีจุดหมายในอาชีพแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการทำงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผู้บริหารระดับกลางในธนาคารไทยพาณิชย์ที่มีแรงจูงใจในการบริหารแตกต่างกันมีพฤติกรรมการทำงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จุดหมายในอาชีพมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการทำงานของผู้บริหารระดับกลางในธนาคารไทยพาณิชย์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และแรงจูงใจในการบริหารมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการทำงานของผู้บริหารระดับกลางในธนาคารไทยพาณิชย์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

กัลยาณี สนธิสุวรรณ (2542 : 122) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์บุคลิกภาพ ผลการปฏิบัติงานของพนักงานกลุ่มธุรกิจโทรคมนาคมเครือเจริญโภคภัณฑ์ ผลการวิจัยพบว่า บุคลิกภาพแบบแสดงออก-เก็บตัว มีความสัมพันธ์ทางลบกับผลการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 บุคลิกภาพแบบแสดงออก-เก็บตัว และแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สามารถร่วมงานกันทำนายผลการปฏิบัติงานได้ร้อยละ 5.91 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 พนักงานที่มีอายุการทำงานแตกต่างกัน 3 กลุ่มมีผลการปฏิบัติงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ไม่พบว่า พนักงานที่มีเพศ อายุ และระดับ

การศึกษาต่างกัน มีผลการปฏิบัติงานแตกต่างกัน และ ไม่พบว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์มี ความสัมพันธ์ทางลบกับผลการปฏิบัติงาน ส่วนบุคลิกภาพแบบห้วนไหวมั่นคงในสภาวะ อารมณ์ ไม่พบว่ามีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วีระชัย บุญจรีนาค (2542 : 1 19) ทำการศึกษา ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการ ปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่องค์การค้ำของคुरुสภา กลุ่มตัวอย่างเป็นเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในโรง พิมพ์ครุสภาลาดพร้าวองค์การค้ำคुरुสภา จำนวน 319 คน ผลการวิจัยในด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ พบว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ.01

ศิริพร ประโยค (2542 : 133) ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ ห้าประการของบุคลิกภาพ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ กับผลการปฏิบัติงานของหัวหน้างาน ระดับกลาง ในโรงงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ กรณีศึกษา : บริษัทพีที-ไรท์ (ประเทศไทย) จำกัด กลุ่มตัวอย่างเป็นพนักงานของบริษัทจำนวน 101 คน ผลการวิจัยในส่วนของแรงจูงใจใฝ่ สัมฤทธิ์ พบว่า ความมุ่งมั่นในการทำงานมีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานในเชิงบวก ความ ต้องการเผชิญความยาก มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานในเชิงบวก และความต้องการการ แข่งขัน มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานในเชิงลบ

4. ปัจจัยด้านความมีเหตุผลเชิงจริยธรรม

4.1 แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยด้านความมีเหตุผลเชิงจริยธรรม

เหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) หมายถึง ความมุ่งหวังหรือเจตนาที่ จะก่อให้เกิดประโยชน์หลีกเลี่ยงโทษที่อาจเกิดต่อตนเอง ผู้อื่น และส่วนรวม โดยการที่ตนจะ กระทำ หรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ในสถานการณ์ที่ผลประโยชน์ของหลายฝ่ายขัดแย้งกัน เป็นเหตุผลของบุคคลในการตัดสินใจแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองจำแนกได้เป็น 6 ประเภท เรียงลำดับจากขั้นต่ำสุด ไปสู่สูงสุดตามทฤษฎีพัฒนาการของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ของ Koberg. (1999 : 71 - 79) ขั้นต่ำสุดคือ การมีเจตนาที่จะหลบหลีกการ โคนลงโทษทางกาย บุคคลเลือกกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดเพื่อหลีกเลี่ยงมิให้ตนเองถูกลงโทษทางกายเพราะกลัว ความเจ็บปวดที่จะได้รับ บุคคลจึงยอมทำตามคำสั่งผู้มีอำนาจทางกายเหนือตน ขั้นที่สอง คือ เจตนาที่จะได้รับรางวัลเป็นวัตถุสิ่งของ เงินทองเป็นขั้นที่บุคคลเลือกกระทำในสิ่งที่จะนำความ พอใจมาให้ตน ความสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นไปในลักษณะแลกเปลี่ยนแบบคิมาคิตตอบร้ายมาร้าย ตอบ มุ่งผลตอบแทนทางกาย และทางวัตถุมากกว่านามธรรมขั้นที่สามคือ เจตนาที่จะทำตามผู้อื่น

เห็นชอบเพื่อให้เขารักและยอมรับตน บุคคลยังไม่เป็นตัวของตัวเอง ชอบทำตามการชักจูงของผู้อื่น เพื่อคงไว้ซึ่งสัมพันธภาพอันดี ขั้นที่สี่คือเจตนาที่จะทำตามปทัสถานของสังคมเคารพกฎหมายและหลักศาสนา ในขั้นนี้บุคคลมีความรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม จึงถือว่าตนมีหน้าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สังคมของตนกำหนดหรือคาดหมายอย่างเคร่งครัด ขั้นที่ห้าคือ การเคารพตนเองสามารถควบคุมตนเองได้ รู้จักละอายใจตนเอง เมื่อทำผิด บุคคลจะเห็นความสำคัญของชนหมู่มาก ไม่ทำตนให้ละเมิดสิทธิของผู้อื่น สามารถควบคุมบังคับจิตใจตนเองได้ เกิดความละอายใจหรือภาคภูมิใจในการกระทำของตนเองโดยไม่เกี่ยวข้องกับการควบคุมจากภายนอกหรือบุคคลอื่นหรือทางพุทธศาสนาหรือมีหิริ และขั้นที่หกขั้นสูงสุดคือ เจตนาที่จะยึดอุดมคติที่เป็นหลักสากล เช่น ความยุติธรรมเสมอภาค การเห็นแก่ส่วนรวม การมีมนุษยสัมพันธ์ หรือการเกลียดกลัวความชั่วในแนวของโอตต์ปาปะตามหลักของพุทธศาสนา บุคคลตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่จะพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมขึ้นตามขั้น จากขั้นต่ำสุดสู่ขั้นที่สูงขึ้นไปหนึ่งขั้นตามลำดับ แต่เมื่อเป็นผู้ใหญ่พัฒนาการของความสามรถ ในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของมนุษย์แต่ละคน แต่ละประเภท อาจไปหยุดอยู่ในขั้นที่แตกต่างกันได้ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2539 : 52)

เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นจิตลักษณะที่จำเป็นที่ต้องพัฒนาให้มีในตัวบุคคลในการพัฒนาจริยธรรม เพราะจากการศึกษาของโคลเบอร์ก แสดงให้เห็นว่าการอบรมสั่งสอนบุคคลเพื่อให้มีคุณธรรมหรือจริยธรรมต่าง ๆ เช่นการรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ การควบคุมตนเอง ความกล้าหาญและความยุติธรรม โดยใช้วิธีการบอกเล่า ฝึกปฏิบัติหรือทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ไม่บังเกิดผลให้บุคคลมีคุณภาพหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ เพราะความรู้ในเนื้อหาหรือความรู้ในคุณธรรมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่บุคคลใช้เพื่อยกย่องหรือกล่าวโทษผู้อื่นเท่านั้น มิได้นำมาใช้กับตนเอง บุคคลจะทำการตัดสินใจหรือมีพฤติกรรมใด ๆ ยอมเป็นไปตามเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจว่าเขาคิดว่าถูกต้องเหมาะสมแก่ตนเองในสถานการณ์นั้น ผลการวิจัยแสดงว่า ผู้มีจริยธรรมสูงจะต้องเป็นผู้มีความสามารถควบคุมบังคับตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งการควบคุมจากคนอื่น บุคคลที่ควบคุมบังคับคนได้นั้น จะทำได้ในหลายมิติ เช่นนี้ทางด้านเวลาการควบคุมตนให้มุ่งอนาคต คือ รอคอย หรืออดได้รอ ได้มากกว่าจะเอาให้ได้เดี๋ยวนี้ทันที การอดเปรี้ยวไว้กินหวาน ส่วนทางด้านสถานที่คือควบคุมบังคับตนเอง ทั้งในที่ลับและที่แจ้งคือทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น โดยบุคคลจะต้องสามารถรู้สึภาคภูมิใจที่ตนทำความดีแม้ผู้อื่นจะไม่รู้ไม่เห็นก็ไม่สำคัญ และอีกลักษณะหนึ่งคือการวิจัยพบว่ามีความสำคัญต่อการเกิดพฤติกรรมต่าง ๆ มากรวมทั้งพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้วย คือ ความเชื่ออำนาจในตนนั้นคือเชื่อ

ว่าตนสามารถทำให้เกิดผลดี หรือผลเสียแก่ตนเองและแก่ผู้อื่นได้ตามปรารถนาและมุ่งหวัง (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2538 : 13-14)

4.2 การวัดปัจจัยด้านความมีเหตุผล

โกศล มีคุณ และณรงค์ เทียมเมฆ (2545 : 50) ได้สร้างแบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมเพื่อใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูจำนวน 276 คน โดยนำแนวคิดแบบประเมินรวมค่าของลิเคิร์ตมาใช้ในการพัฒนาแบบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม โดยนำเสนอเรื่องขัดแย้งทางจริยธรรม 17 เรื่อง บางเรื่องได้จากแบบวิจัยของดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบปัจฉิม (2520 : 224) และ บางเรื่องเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปต่อจากนั้นจะมีเหตุผลเพื่อการตัดสินใจ 5 ข้อ ซึ่งเป็นเหตุผลแทนขั้นของพัฒนาการทางจริยธรรม ขั้นที่ 2 ถึงขั้นที่ 6 ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก เหตุที่ไม่มีขั้นที่ 1 เพราะแบบวัดนี้มุ่งใช้กับผู้ที่อยู่วัยรุ่นตอนปลาย และวัยผู้ใหญ่ ซึ่งวัยดังกล่าวมีการใช้เหตุผลขั้นนี้น้อยมาก ในแต่ละเหตุผลจะมีมาตราประเมินรวมค่า 6 ระดับตั้งแต่เห็นด้วยที่สุด จนถึงไม่เห็นด้วยที่สุด การตอบเมื่ออ่านจบในแต่ละเรื่องพร้อมกับการตัดสินใจในทางเลือกนั้น ๆ ผู้ตอบจะต้องอ่านและแสดงความเห็นโดยการประเมินแต่ละเหตุผลทั้ง 5 เหตุผลว่า ตนเห็นด้วยกับแต่ละเหตุผลในระดับใดการตรวจให้คะแนนสำหรับเหตุผลที่แทนขั้น 2 และขั้น 3 ให้คะแนนกลับกันกับระดับความเห็นที่ประเมินคือการประเมิน 1 ถึง 6 ให้คะแนนเป็น 6 ถึง 1 ตามลำดับ ส่วนเหตุผลที่แทนขั้น 4 ถึงขั้น 6 ให้คะแนนตามระดับความเห็นที่ประเมิน คือ การประเมิน 1 ถึง 6 ก็ให้คะแนน 1 ถึง 6 เช่นกัน นำคะแนนความเห็นที่ประเมินคูณด้วยขั้นของเหตุผลนั้น ได้เป็นคะแนนของการตอบเหตุผลนั้น เช่นผู้ตอบประเมินเหตุผลข้อหนึ่งเป็นระดับ 5 ถ้าเหตุผลข้อนั้นเป็นขั้นที่ 3 ผู้ตอบจะได้คะแนนจากการตอบข้อนี้เป็น $3 \times 2 = 6$ คะแนน พิสัยคะแนนจากการประเมินเหตุผลแต่ละข้อจึงเป็น ได้ตั้งแต่ 2 ถึง 36 คะแนน (คือ ตั้งแต่ $2 \times 1 = 2$ จนถึง $6 \times 6 = 36$) และได้นำชุดของเรื่องขัดแย้งทางจริยธรรมทั้ง 17 เรื่องไปทดลองใช้กับครูประจำการซึ่งสอนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา และนักศึกษาครุรวม 120 คน ซึ่งมีทั้งชายและหญิง อายุ 18 ปี ถึง 45 ปี โดยให้ทุกคนตอบทุกเรื่อง ประเมินทุกเหตุผลในแต่ละเรื่องนำผลการตอบมาตรวจให้คะแนนตามวิธีที่ได้อธิบายมาแล้ว นำไปวิเคราะห์หาอำนาจจำแนกรายข้อด้วยสถิติที่ (*t*-test) จากการวิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ พบว่าเหตุผลซึ่งให้ประเมินส่วนใหญ่ใน 17 เรื่องมีค่า *t* สูงกว่า 1.75 ซึ่งแสดงว่ามีนัยสำคัญมีความสามารถในการจำแนก แต่มีอยู่ 2 เรื่องที่ทุกเหตุผลค่า *t* ไม่มีนัยสำคัญพบว่าเหตุผลที่มีค่า *t* สูงๆ ซึ่งแสดงว่าจำแนกได้ดีมากนั้น มักเป็นเหตุผลขั้น 5 รองลงมาคือขั้น 6 เรื่องขัดแย้งทางจริยธรรม 2 เรื่องพร้อมเหตุผลที่ไม่พบนัยสำคัญของการ

จำแนกได้ถูกตัดออก ที่เหลือเรื่องขัดแย้งทางจริยธรรมพร้อมเหตุผลจำนวน 15 เรื่องได้จัดเป็นชุดแบบวัดใหม่ 7 ชุด ซึ่งแต่ละชุดมีองค์ประกอบที่เป็นเรื่องขัดแย้งและเหตุผลต่าง ๆ กัน จากการตอบเดิมที่ได้นำมาวิเคราะห์ในตอนแรก นำมาตรวจให้คะแนนใหม่ตามแบบของชุดแบบวัดใหม่ที่ละชุดจนครบทั้ง 7 ชุด นอกจากนั้นยังทดลองใช้วิธีตรวจให้คะแนนสองแบบอีกด้วย คือ ให้คะแนนเหตุผลขั้นต่ำกลับกับเหตุผลขั้นสูง กับให้คะแนนเหตุผลขั้นต่ำแบบเดียวกับเหตุผลขั้นสูง (คือให้คะแนน 1 ถึง 6 กับระดับประเมินไม่เห็นด้วยที่สุด ถึงเห็นด้วยที่สุด) แล้วนำข้อมูลเหล่านี้เข้าวิเคราะห์เพื่อหาคุณภาพ ซึ่งได้พบว่าในส่วนของความสามารถในการจำแนกรายข้อมีค่า t ตั้งแต่ 1.98 ถึง 5.59 ค่าความเที่ยงตั้งแต่ .58 ถึง .84 เมื่อพิจารณาผลการตรวจสอบคุณภาพทั้งสองครั้ง จากแบบวัด 7 ชุดความสามารถในการจำแนกไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ค่าความเที่ยงเปลี่ยนแปลงไปทุกชุด โดยพบแนวโน้มว่าการตรวจแบบให้คะแนนเหตุผลขั้นสูงกับขั้นต่ำกลับกันให้ค่าความเที่ยงสูงกว่าแบบวัดชุดที่มีค่าความเที่ยงสูง แบบวัดที่มีค่าความเที่ยงดีที่สุดคือ ชุดที่ 5 ซึ่งประกอบด้วย 12 เรื่อง 24 เหตุผล แบบวัดดังกล่าวมีเฉพาะเหตุผลขั้น 5 และขั้น 6 โดยมีค่า ความเที่ยง .84 จึงได้ทำการปรับปรุงและจัดพิมพ์แบบวัดชุดที่ 5 นี้ขึ้นเพื่อนำไปใช้ในภายหลังได้มีผู้นำเครื่องมือนี้ไปใช้ในงานวิจัยอีกหลายเรื่อง เช่น นีออน พิณประดิษฐ์ และคณะ (2546 : 221) ได้สร้างแบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม โดยดัดแปลงมาจากแบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม ของ โกศล มีคุณ และ ณรงค์ เทียมเมฆ (2545 : 50) นำมาใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้าราชการตำรวจ จำนวน 1,209 นาย ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับเหตุผลที่บุคคลใช้ตัดสินใจเลือกกระทำในเหตุการณ์ขัดแย้งทางจริยธรรม 7 เรื่อง แต่ละเรื่องมีเหตุผลให้ประเมินสองเหตุผลซึ่งตรงกับเหตุผลขั้นที่ 5 และ 6 ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก์ แต่ละเรื่องประกอบด้วยคำถาม 2 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราประเมินค่า 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .60 ส่วนชัยยุทธ กุลตั้งวัฒนา และคณะ (2547 : 63) ได้สร้างแบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม โดยดัดแปลงมาจากแบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม ของ โกศล มีคุณและณรงค์ เทียมเมฆ (2545 : 50) นำมาใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นมัคคุเทศก์ที่ได้รับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จำนวน 598 คน ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับเหตุผลที่บุคคล ใช้ตัดสินใจเลือกกระทำในเหตุการณ์ขัดแย้งทางจริยธรรม 7 เรื่อง โดย แต่ละเรื่องมีเหตุผลให้ประเมินสองเหตุผล ซึ่งตรงกับเหตุผลขั้นที่ 5 และ 6 ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก์แต่ละเรื่องประกอบด้วยคำถาม 2 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราประเมินค่า 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” และ อภิรติ โสภางค์ (2547 : 232) ได้สร้างแบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม โดยดัดแปลงจากแบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมของ โกศล มีคุณ

และณรงค์ เทียมเมฆ (2545 : 50) มาใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าหน้าที่จัดเก็บรายได้ของเทศบาล จำนวน 326 คน ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับเรื่องขัดแย้งทางจริยธรรม ซึ่งตรงกับขั้นที่ 5 และขั้นที่ 6 ตามทฤษฎีพัฒนาการเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก จำนวน 7 เรื่อง แต่ละเรื่องประกอบด้วยคำถาม 2 ข้อ รวม 14 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราประเมินค่า 6 หน่วยจาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แบบแอลฟาเท่ากับ.75 นิชาภัทร โพธิ์บาง (2550 : 183) สร้างแบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม มีเนื้อหาเกี่ยวกับ เรื่องหรือสถานการณ์ขัดแย้งทางจริยธรรม แต่ละเรื่องมีเหตุผลให้ประเมิน 2 เหตุผล เป็นเหตุผลที่ตรงกับเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นที่ 5 และขั้นที่ 6 ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก เป็นแบบวัดชนิดให้ผู้ตอบสมมติว่าตนเองอยู่ในสถานการณ์ดังกล่าว และต้องตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ในแต่ละการตัดสินใจให้ผู้ตอบเลือกแสดงความเห็น ผู้ตอบเลือกตอบจากเรื่องจำนวน 12 เรื่อง แต่ละเรื่องจะมี 2 คำตอบ จะต้องตอบ ทั้ง 2 คำตอบแต่ละข้อมีมาตรวัดประเมินค่า 6 หน่วย ตั้งแต่ “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” ถึง “ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง” วิสัยของค่าอำนาจจำแนกรายข้อ (ค่าที) ของแบบวัดนี้อยู่ระหว่าง 2.62 - 5.59 มีค่า ความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ.86

4.3 งานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยด้านความมีเหตุผล

นิชาภัทร โพธิ์บาง (2550 : 183) ได้ศึกษาลักษณะจิตใจและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานราชการอย่างมีจริยธรรมของเจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี สามารถทำนายพฤติกรรมการทำงานราชการอย่างมีจริยธรรมแต่ละด้านได้ชัดเจนทำนายพฤติกรรมตามค่านิยมกล้าขึ้นหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้องได้ 37.5% มีตัวทำนายสำคัญเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ ทักษะคิดที่ดีต่อพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรม สถานการณ์ช่วยในการทำงานเหตุผลเชิงจริยธรรม ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน และการสนับสนุนทางสังคมจากหัวหน้า ทำนายพฤติกรรมตามค่านิยมซื่อสัตย์และมีความรับผิดชอบได้ 40.7% ในกลุ่มรวม

วิลาศลักษณ์ ชั่ววัลดี และคณะ (2547 : 171) ศึกษาข้าราชการระดับ 3-10 ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทย จำนวน 2,027 คน พบว่า เหตุผลเชิงจริยธรรมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมตามค่านิยมซื่อสัตย์รับผิดชอบ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลรวม.09 ซึ่งหมายความว่า ข้าราชการที่มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงมีพฤติกรรมตามค่านิยมซื่อสัตย์รับผิดชอบสูงกว่าข้าราชการที่มีลักษณะตรงข้าม โดยเหตุผลเชิงจริยธรรมมีบทบาทสำคัญเป็นลำดับที่ 3 ในการทำนายพฤติกรรมตามค่านิยมซื่อสัตย์รับผิดชอบ เมื่อรวมกับตัวทำนายพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การ เจตคติต่อพฤติกรรมตามค่านิยมสร้างสรรค์รวมสามารถทำนาย

พฤติกรรมตามค่านิยมข้อสุดท้ายรับผิดชอบได้ 61%

นีออน พิณประดิษฐ์ และคณะ (2546 : 221) ได้ศึกษาตัวบ่งชี้ทางจิตสังคมของพฤติกรรมการทำงานในข้าราชการตำรวจสังกัดตำรวจภูธรภาค 4 จำนวน 1,209 นาย พบว่าเหตุผลเชิงจริยธรรม เป็นตัวทำลายที่สำคัญร่วมกับจิตลักษณะเดิมอีก 2 ตัว รวมเป็น 3 ตัว สามารถทำนายพฤติกรรมการทำงานของสายสอบสวนได้ 39.7% และสายป้องกันปราบปราม 36.8 %

โกศล มีคุณ และณรงค์ เทียมเมฆ (2545 : 50) ศึกษาผลของการฝึกใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่มีต่อจิตลักษณะและพฤติกรรมจริยธรรมของครูอาจารย์ที่สอนในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี จำนวน 276 คน พบว่าครูอาจารย์ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงมีพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำ ผลเช่นนี้พบในกลุ่มรวมโดยเหตุผลเชิงจริยธรรมมีบทบาทสำคัญเป็นลำดับที่ 1 ในการทำนายพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรม เมื่อร่วมกับ ตัวทำนายชุดกลุ่มจิตลักษณะเดิมอีก 6 ตัว รวมเป็น 7 ตัวทำนายสามารถทำนายพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมได้ 35.4% ในกลุ่มรวม และพบผลเช่นนี้อีกในกลุ่มเพศหญิง โดยเหตุผลเชิงจริยธรรมมีบทบาทสำคัญเป็นลำดับที่ 1 ในการทำนายพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรม เมื่อร่วมกับตัวทำนายชุดกลุ่มจิตลักษณะเดิม อีก 6 ตัว รวมเป็น 7ตัวทำนาย สามารถทำนายพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมได้สูงที่สุด 44.7%

ศุภชัย สุพรรณทอง (2544 : 245) ได้ศึกษาปัจจัยทางจิตและสถานการณ์ที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมทางเลือกอย่างมีจริยธรรมของนักศึกษาระดับปริญญาตรี พบว่าผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง มีพฤติกรรมทางเลือกอย่างมีจริยธรรมมากกว่าผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำ เหตุผลเชิงจริยธรรมร่วมกับตัวทำนายด้านจิตลักษณะอีก 5 ตัวแปร รวมเป็น 6 ตัวทำนายสามารถทำนายความแปรปรวนของพฤติกรรมทางเลือกอย่างมีจริยธรรมได้ 28.6 % ในกลุ่มรวม โดยมีเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นตัวทำนายลำดับที่ 1 และเหตุผลเชิงจริยธรรมยังเป็นตัวทำนายลำดับที่ 1 ในกลุ่มตัวอย่างที่แยกย่อยอีก 7 กลุ่ม

5. ปัจจัยด้านความเชื่อมั่นในตนเอง

5.1 แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยด้านความเชื่อมั่นในตนเอง

ความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นพฤติกรรมที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพการทำงาน ซึ่งมีนักวิชาการให้ความหมาย ดังนี้

ชัยยุทธ กุลตั้งวัฒนา และคณะ (2547 : 61) กล่าวว่า ความเชื่อมั่นในตนเองมีส่วนเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงาน โดยผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเองในการทำงานสูง มักจะมีพฤติกรรมการทำงานดีกว่าผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเองในการทำงานต่ำ

ดวงเดือน พันธุนานาวิน และคณะ (2540 : 85) กล่าวว่าความเชื่อมั่นในตนเอง หมายถึง ความเชื่อและการคาดหวังของบุคคลว่า ผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้นกับตนนั้น มีตนเองเป็นสาเหตุมากกว่าที่จะเป็นเพราะคนอื่น โชคเคราะห์ ความบังเอิญหรือพระเจ้าบันดาลให้เป็นไป คนที่เชื่อในตนมาก จึงเป็นผู้ที่มีความหวังในชีวิตและมีความกระตือรือร้นที่จะทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดผลดี และป้องกันผลเสียตามที่ตนต้องการ

Strickland. (1977 ; อ้างถึงใน แสงว ทวีคุณ. 2538 : 34) ได้รวบรวมพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลที่แสดงให้เห็นว่าความเชื่อมั่นในตนเองเป็นจิตลักษณะที่ส่งเสริมให้บุคคลกระทำพฤติกรรมที่ปรารถนา เช่นพวกที่เชื่ออำนาจในตนจะสู้บุหรือน้อยกว่าเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสู้บุหรีได้มากกว่า เชื่อมั่นในตนเอง อดทนต่อการทำงานหนัก และทำงานที่ยากได้มากกว่า รอคอยได้ดีกว่า เข้ากับคนอื่นได้ดีกว่า รู้จักแสวงหาความรู้ เพื่อการปฏิบัติตนให้ดีขึ้นกว่าพวกที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง นอกจากนี้พวกที่เชื่อมั่นในตนเอง เมื่อประสบกับความล้มเหลวจะเชื่อว่าเป็นเพราะตนได้ใช้ความพยายามในการทำงานน้อยไป และมีแนวโน้มจะใช้เวลาพยายามเพิ่มขึ้นเพื่อให้การทำงานนั้นประสบความสำเร็จ

สรุปแล้วความเชื่อมั่นในตนเองเป็นแรงผลักดันให้บุคคลกระทำในสิ่งที่ตนรับผิดชอบให้สัมฤทธิ์ผล และเป็นแรงผลักดันให้บุคคลรู้จักแสดงความรู้เพื่อการปฏิบัติตนให้ดีขึ้น เข้ากับคนอื่น ได้และมีความสามารถในการอดทนรอคอยได้

5.2 การวิจัยด้านความความเชื่อมั่นในตนเอง

ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ (2532 : 290) ได้สร้างแบบวัดความเชื่อมั่นตนเองนำมาใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครู จำนวน 405 คน ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับการรายงานความรู้สึกนึกคิดของตนเกี่ยวกับผลตอบแทนที่ตนปรารถนาในการทำงานว่าผลเหล่านั้นเกิดขึ้นจากความรู้และความสามารถของตนเองหรือเกิดขึ้นจากปัจจัยอื่น ๆ นอกเหนือความสามารถของตนเองมากน้อยเพียงใด มีข้อคำถาม จำนวน 15 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตราประเมินค่า 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .90 ต่อมา ชัยยุทธ กุลตั้งวัฒนา และคณะ (2547 : 63) ได้สร้างแบบวัดความเชื่ออำนาจในตนในการทำงานโดยใช้

แนวทางจากแบบวัดความเชื่ออำนาจในตนของ สักคีชัย นิธิญทวิ (2532 : 290) นำมาปรับปรุงใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นมัคคุเทศก์ทั่วไป (ต่างประเทศ) ที่ได้รับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจำนวน 598 คน ลักษณะแบบวัดเป็นการถามถึงความรู้สึกนึกคิดของตนเกี่ยวกับผลตอบแทนที่ตนปรารถนาในการทำงานมัคคุเทศก์ว่าผลเหล่านั้นเกิดจากความรู้ความสามารถของตนเอง หรือเกิดจากปัจจัยอื่นๆ ที่นอกเหนือจากความสามารถของตนเองมากนักเพียงใด มีข้อคำถามจำนวน 10 ข้อ แต่ละข้อมีมาตรวัดประเมินค่า 6 หน่วยตั้งแต่ “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .81 สุพรรณนา หนูรักษ์ (2542 : 169) ได้สร้างแบบวัดความเชื่ออำนาจในตนด้านการทำงาน โดยพัฒนาจากแบบวัดของ สักคีชัย นิธิญทวิ (2532 : 290) นำมาปรับปรุงใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคลากรสายการเงินและบัญชี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ จำนวน 210 คน แบบวัดเป็นการถามเกี่ยวกับความเชื่อและการคาดหวังของบุคคลเกี่ยวกับการทำงานว่าผลที่เกิดขึ้นกับตน ไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลเสียนั้นเกิดจากตนเองมากกว่าที่จะเกิดจากคนอื่น หรือความบังเอิญ มีข้อคำถามจำนวน 20 ข้อ แต่ละข้อมีมาตรวัดประเมินค่า 6 หน่วย ตั้งแต่ “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .86 นีออน พิณประดิษฐ์ และคณะ (2546 : 221) ได้สร้างแบบวัดความเชื่ออำนาจในตนในการทำงาน โดยดัดแปลงมาจากแบบวัด ของจินตนา บิลมาศ (2529 : 226) นำมาปรับปรุงใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้าราชการตำรวจ จำนวน 1,209 นาย ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับความเชื่อว่าคุณสามารถทำให้เกิดผลดี หรือผลเสียแก่ตนเองและผู้อื่นได้ตามที่ตนปรารถนาและมุ่งหวัง เช่น เชื่อว่า ความสำเร็จ ความล้มเหลว การได้สิ่งที่ปรารถนาหรือสูญเสียประโยชน์เกิดจากการกระทำของตนเอง มีข้อคำถาม จำนวน 15 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตรประเมินค่า 6 หน่วย ตั้งแต่ “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .88 และอภิรดี โสภางค์ (2547 : 232) ได้สร้างแบบวัดความเชื่อมั่นในตนเองในการทำงาน โดยดัดแปลงมาจากแบบวัด ของ จินตนา บิลมาศ (2529 : 226) นำมาปรับปรุงใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าหน้าที่จัดเก็บรายได้ของเทศบาล จำนวน 326 คน ลักษณะแบบวัดเกี่ยวกับความเชื่อว่าคุณผลดีหรือผลเสียที่เกิดขึ้นกับตนนั้น เป็นเพราะการกระทำของตน มีข้อคำถามจำนวน 15 ข้อ มีลักษณะเป็นมาตรประเมินค่า 6 หน่วย ตั้งแต่ “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .79 นิชาภัทร โพธิ์บาง (2550 : 183) สร้างแบบวัดความเชื่ออำนาจในตนด้านการทำงาน มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อและการคาดหวังของบุคคลเกี่ยวกับการทำงานว่าผลที่เกิดขึ้นกับตน ไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลเสียนั้นเกิดจากตนเองมากกว่าที่จะเกิดจากคนอื่น ประกอบด้วยประโยคคำถามจำนวน 15 ข้อ แต่ละข้อมีมาตรวัดประเมินค่า 5 หน่วย

ตั้งแต่ “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” วิตัยของคะแนนอยู่ระหว่าง 15 ถึง 75 คะแนน มีค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ .86 เมื่อนำมาใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ มีค่าอำนาจจำแนกรายชื่ออยู่ระหว่าง .28 ถึง .60 ค่าความเชื่อมั่นแบบสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ .84

5.3 งานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยด้านความความเชื่อมั่นในตนเอง

ชวนชัย เชื้อสาธุชน (2546 : 244) ได้ศึกษา ตัวบ่งชี้ทางจิตสังคมของพฤติกรรมประหยัดทรัพยากรของอาจารย์ในสถาบันราชภัฏ พบว่า ความเชื่อมั่นในตนเอง ร่วมกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ลักษณะมุ่งอนาคตและควบคุมตน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และสุขภาพจิตสามารถทำนายพฤติกรรมประหยัดเวลาได้ 38% ทำนายพฤติกรรมประหยัดพลังงานและวัสดุสำนักงานได้ 31% และทำนายพฤติกรรมประหยัดในการใช้จ่ายได้ 33%

นืออน พิณประดิษฐ์ และคณะ (2546 : 221) ได้รักษาตัวบ่งชี้ทางจิตสังคมของพฤติกรรมการทำงานในข้าราชการตำรวจสังกัดตำรวจภูธรภาค 4 พบว่า ข้าราชการตำรวจกลุ่มที่ทำงานมีประสิทธิภาพสูง และกลุ่มที่ทำงานมีประสิทธิภาพน้อยกว่า มีความเชื่อมั่นในตนเองไม่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตาม ความเชื่อมั่นในตนเองเป็นตัวแปรทำนายที่สำคัญในพฤติกรรมกรปฏิบัติงานของกลุ่มข้าราชการตำรวจในชั้นประทวน ร่วมกับตัวแปรอื่น ๆ อีก 8 ตัวแปร คือสุขภาพจิตในการทำงาน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ลักษณะมุ่งอนาคตและควบคุมตน การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม การมีแบบอย่างที่ดี การสนับสนุนทางสังคม

ศุภชัย สุพรรณทอง (2544 : 245) ได้ศึกษา ปัจจัยทางจิตและสถานการณ์ที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมกรเลือกตั้งอย่างมีจริยธรรมของนักศึกษาสถาบันราชภัฏ พบว่า นักศึกษาที่มีความเชื่อมั่นในตนเองด้านการเมืองสูง เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมในการเลือกตั้งอย่างมีจริยธรรมสูง ทั้ง 2 ด้าน โดยพบผลในกลุ่มรวม สำหรับพฤติกรรมกรทำงานนั้น การวิจัยในประเทศไทยที่ศึกษาพฤติกรรมและประสิทธิผลในการทำงานของคนในอาชีพต่าง ๆ เช่น ข้าราชการ ครู อาจารย์ นักธุรกิจ ทั้งที่เป็นหัวหน้าและลูกน้องในหน่วยงาน ได้พบอย่างสอดคล้องและต่อเนื่องกันว่าปัจจัยด้านความความเชื่อมั่นในตนเองมีผลต่อการทำงานองค์การระบบราชการ

พรรณราย พิทักษ์เจริญ (2543 : 254) ได้ศึกษาจิตลักษณะและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสุขภาพกายและจิตของข้าราชการสูงอายุ พบว่า ความเชื่อมั่นในตนเองต่อสุขภาพพร้อมกับความรู้และทัศนคติ ทำให้สามารถทำนายความแปรปรวนของพฤติกรรมกรปรับตัวเรื่องกรกินของข้าราชการได้มากขึ้นอย่างชัดเจน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2540 : 133) ได้ศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาของคนไทย การปลูกฝังและอบรม คุณธรรม พบว่า ถ้าบุคคลมีความเชื่อในการที่ตนเองจะควบคุมเหตุการณ์ได้มากกว่าจะเชื่อว่าจะเกิดโดยความบังเอิญ จะเป็นผู้ที่มีประสิทธิผลในการทำงานงานสูง ดังที่พบอย่างชัดเจนในกรุงเทพมหานครกว่า 400 คน

บังอร โสภส (2536 : 82) ได้ศึกษา การศึกษาข้ามวัฒนธรรมด้านปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวกับประสิทธิผลการทำงานของหัวหน้าในธนาคารไทยและอเมริกัน พบว่า ความเชื่อมั่นในตนเองร่วมกับเหตุผลเชิงจริยธรรม ทักษะคติที่ดีต่องานและประสบการณ์การทำงานสามารถทำนายประสิทธิผลในงานของหัวหน้าธนาคารไทยได้ 59%

6. ปัจจัยด้านการรับรู้บทบาท

6.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

บทบาท ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Role เป็นเรื่องของพฤติกรรมและหน้าที่ ความรับผิดชอบ (Function) เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่า เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งใด ก็ควรแสดงพฤติกรรมให้ตรง และเหมาะสมกับหน้าที่ ความรับผิดชอบนั้น มีนักการศึกษา ได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาท หรือ role ไว้ ดังต่อไปนี้

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, หน้า 602) ให้ความหมายของคำว่า บทบาทไว้ว่า บทบาท (Role) หมายความว่า การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู เป็นต้น

นิตย์ ประจงแต่ง (2548, หน้า 23) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง ลักษณะของพฤติกรรมที่แสดงออกตามตำแหน่งที่บุคคลนั้นได้รับการแสดงออกนั้นย่อมผูกพันกับความคิดของผู้ดำรงตำแหน่งเอง และตามความคาดหวังของผู้อื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำแหน่งนั้น

สำเริง กล้าหาญ (2549, หน้า 7, 12) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง แนวทางของการแสดงออกหรือปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในตำแหน่งทางสังคม ทางหน้าที่การงานตามสภาพแวดล้อมของแต่ละบุคคลที่เป็นอยู่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

บุญตา ไล่เลิศ (2550, หน้า 12) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพของตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งที่บุคคลได้รับ ต้องมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่กำหนดไว้ตามบทบาทของตำแหน่งนั้น และคล้อยตามความมุ่งหวังของสังคม

เช่น บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาก็หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เกี่ยวข้องกับงานในหน้าที่ที่ปฏิบัติในสถานศึกษานั้น

สินธร คำเหมือน (2550, หน้า 7) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและพฤติกรรมที่คาดหวัง หรือการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เกิดจากการ มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และได้แสดงออกตามบทบาท

Tomey. (1992, p.146)กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การกระทำหรือการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นไปตามความคาดหวังตามตำแหน่งในอาชีพหรือตำแหน่งที่สังคมกำหนดขึ้น ซึ่งโครงสร้างของบทบาทประกอบด้วย ลักษณะที่เฉพาะของแต่ละบุคคล การแสดงพฤติกรรมและตำแหน่งที่ครองอยู่

บทบาทมีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ 1) ความคาดหวังในบทบาท แสดงบทบาทตามความคาดหวังของผู้อื่นตามสิทธิหน้าที่ที่บุคคลนั้นครองตำแหน่งอยู่ 2) การรับรู้บทบาท เป็นการที่บุคคลรับรู้ ว่า บทบาทของตน ควรมีลักษณะอย่างไรและสามารถมองเห็นบทบาทของตนเองได้ตามการรับรู้ นั้น 3) การยอมรับบทบาท เกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลมีความเห็นสอดคล้องกันระหว่างบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและบทบาทที่ตนเองรับรู้ อยู่ และ 4) การปฏิบัติตามบทบาทของบุคคล เป็นการแสดงบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ที่บุคคลจะปฏิบัติตามบทบาทได้ดีเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับบทบาทที่บุคคลนั้นๆ ครองตำแหน่งอยู่ สมฤทธิ์ผลขององค์การต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับการที่บุคลากรสามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ที่ตนได้รับและความคาดหวังจากสังคม พระวินยาศิการถูกคาดหวังจากสังคมในการเป็นผู้ปราบปราม การกระทำผิดของพระพุทศที่มีจริยวัตรไม่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย การเสริมสร้างความรับรู้บทบาทในตัวพระวินยาศิการ จึงมีความสำคัญในการพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติงาน

6.2 งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาท

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543 : 13) ได้แยกประเภทของบทบาทออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. บทบาทตามใบสั่ง (Prescribed Roles) บทบาทประเภทนี้ เฟ่งสิ่งทีการปฏิบัติตามความคาดหวังของแต่ละสถานภาพ ตัวตน และทักษะในการแสดงบทบาทมีหน้าที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับความคาดหวังของสถานภาพนั้นๆ การวิเคราะห์บทบาทประเภทนี้เน้นตรงระดับการยอมรับปฏิบัติตามความคาดหวังของตำแหน่งที่บุคคลเข้าครอบครอง

2. บทบาทตามใจ (Subjective Roles) บทบาทประเภทที่สองมุ่งไปยังจุดที่ว่าความคาดหวังต่างๆ จะต้องผ่านอัตรา หรือตัวคนเสียก่อนแล้วจึงมีการปฏิบัติ ขณะที่ผ่านตัวคนนี้เองตัวคนก็จะกลั่นกรองพิจารณาเลือกสรร ลดทอนพลิกแพลงความคาดหวังนั้นๆ ให้เหมาะกับคนจุดสนใจของการวิเคราะห์จึงอยู่ที่แบบหรือสไตล์ของแต่ละคนว่าเป็นอย่างไร และ

3. บทบาทจริง (Enacted Roles) บทบาทประเภทนี้ คือพฤติกรรมจริงของปัจเจกชนหลังผ่านขั้นตอน 2 ขั้นตอนข้างต้นมาแล้ว หากจะดูพฤติกรรมเปิดเผย ก็จะดูด้วยความซับซ้อนหรือโครงข่ายเชื่อมโยงของพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้เห็น ถ้ามุ่งไปที่บทบาทเปิดเผยจุดการวิเคราะห์ก็จะพุ่งในตัวความคาดหวังหรือการตีความคาดหวังตามสถานภาพนั้น

สุณารี เมาว์สุข (2543 : 38) แบ่งประเภทของบทบาทตามคุณลักษณะ ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. บทบาทในอุดมคติหรือสิ่งที่สังคมกำหนด (the prescribed role) เป็นบทบาทที่มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ตามตำแหน่งทางสังคมกำหนดไว้

2. บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำตามตำแหน่งที่ได้รับ ซึ่งอาจไม่เหมือนกับบทบาทในอุดมคติ หรืออาจแตกต่างกันในแต่ละบุคคล และ

3. บทบาทที่กระทำจริง (Performance Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำไปจริง ขึ้นอยู่กับความเชื่อ ความคาดหวัง และการรับรู้ของแต่ละบุคคล ตลอดจนความกดดันและโอกาสในแต่ละสังคมในระยะเวลาหนึ่งรวมถึงบุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

ระเมียบ คำเขียน (2546 : 10-11) กล่าวว่า ในสังคมหนึ่งๆ บุคคลจะมีพฤติกรรมของบทบาท ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติจะแตกต่างกันถ้าตำแหน่งนั้นๆ ต่างกัน บทบาทตามตำแหน่งจึงมี 5 บทบาทคือ

1. บทบาทตามเพศและบทบาทตามวัย (Age-Sex Role) เช่น บทบาทของผู้ชาย ผู้หญิง ผู้ใหญ่ เด็ก และหญิงชรา ซึ่งบทบาทเหล่านี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเราทุกขณะตลอดชีวิต

2. บทบาททางอาชีพ (Occupational Role) บทบาทนี้เราสามารถเปลี่ยนบทบาทได้อย่างอิสระมากกว่าอย่างอื่น เช่น บทบาทแพทย์ บทบาทพยาบาล บทบาทครู เป็นต้น

3. บทบาททางเกียรติยศ (Prestige Role) เช่น บทบาทหัวหน้า บทบาทของประธาน บทบาทของคนรับใช้ และบทบาทของลูกน้อง เป็นต้น

4. บทบาททางครอบครัว (Family Role) บทบาทของแม่บ้าน บทบาทของพี่และบทบาทของพ่อ เป็นต้น และ

5. บทบาทในกลุ่มเพื่อนหรือบทบาทกลุ่มที่มีความสนใจคล้ายกัน (Association Group Based on Congeniality Role) ได้แก่ บทบาทของสมาชิกหรือชมรมต่างๆ

ปรีชา สุวังบุตร (2547, หน้า 22) กล่าวว่า ประเภทของบทบาท แบ่งประเภทตามการบริหารเชิงจิตวิทยาออกเป็น 3 ประเภท คือ

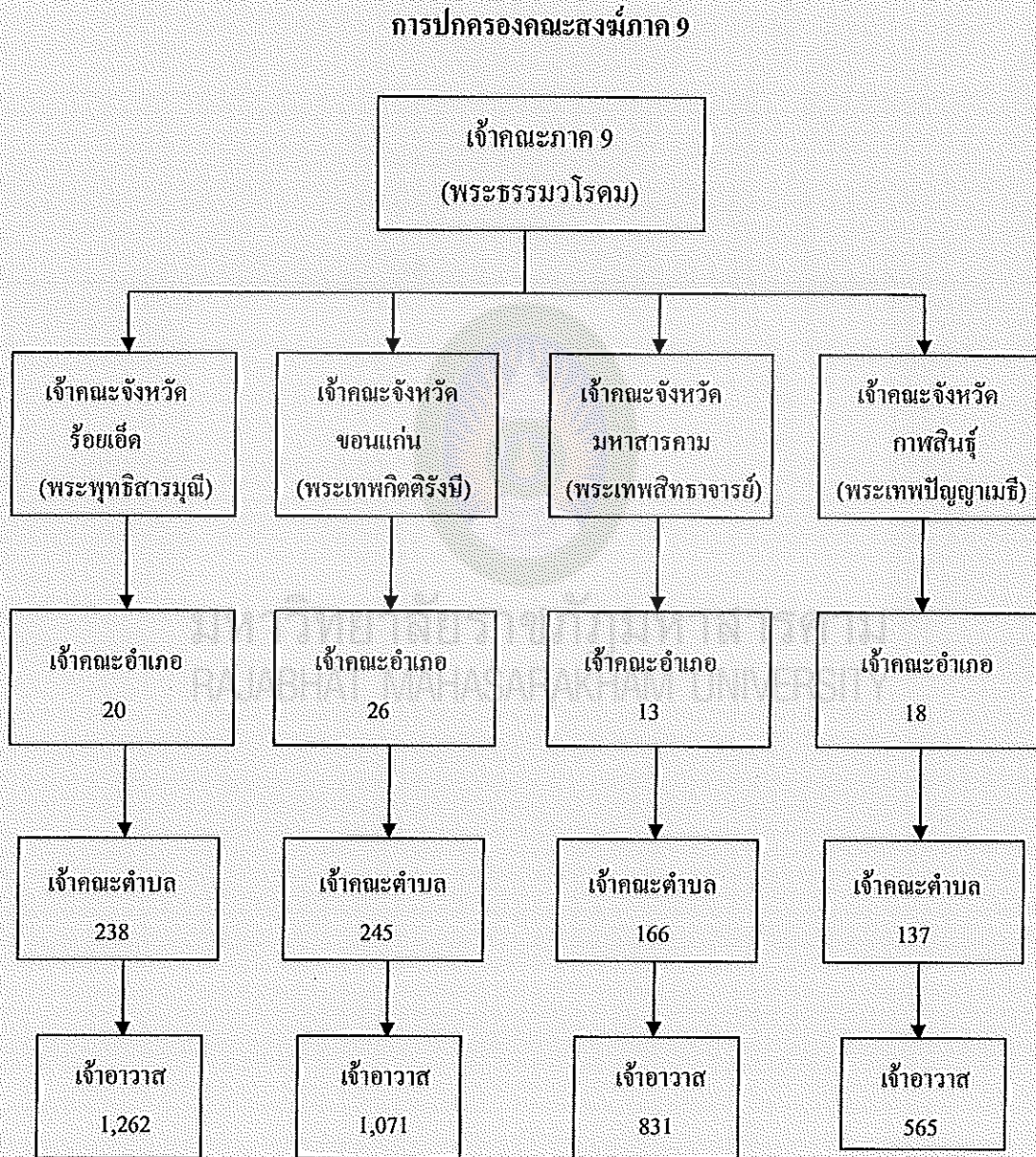
1. บทบาทจริง (Actual Role or Role Behavior) บทบาทจริงหรือพฤติกรรมแท้จริงของบุคคล ซึ่งถูกควบคุมโดย อารมณ์ ทัศนคติ พฤติกรรมส่วนตัว ปัญหาในการปฏิบัติงานส่วนใหญ่คือ การไม่ปฏิบัติตามขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบที่องค์กรกำหนดไว้

2. บทบาทที่องค์กรกำหนด (Role Prescription) คือ ขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบซึ่งองค์กรหรือหน่วยงานกำหนดให้ ปัญหาที่พบในการปฏิบัติงานส่วนใหญ่คือ การไม่ปฏิบัติตามขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบที่องค์กรกำหนดไว้ และ

3. บทบาทคาดหวัง (Role Expectation) แบ่งเป็นความคาดหวังที่บุคคลอื่นมีต่อตนเอง และความคาดหวังของตนเอง ปัญหาจะเกิดเมื่อตนไม่สามารถปฏิบัติตาม ความคาดหวังนั้นได้

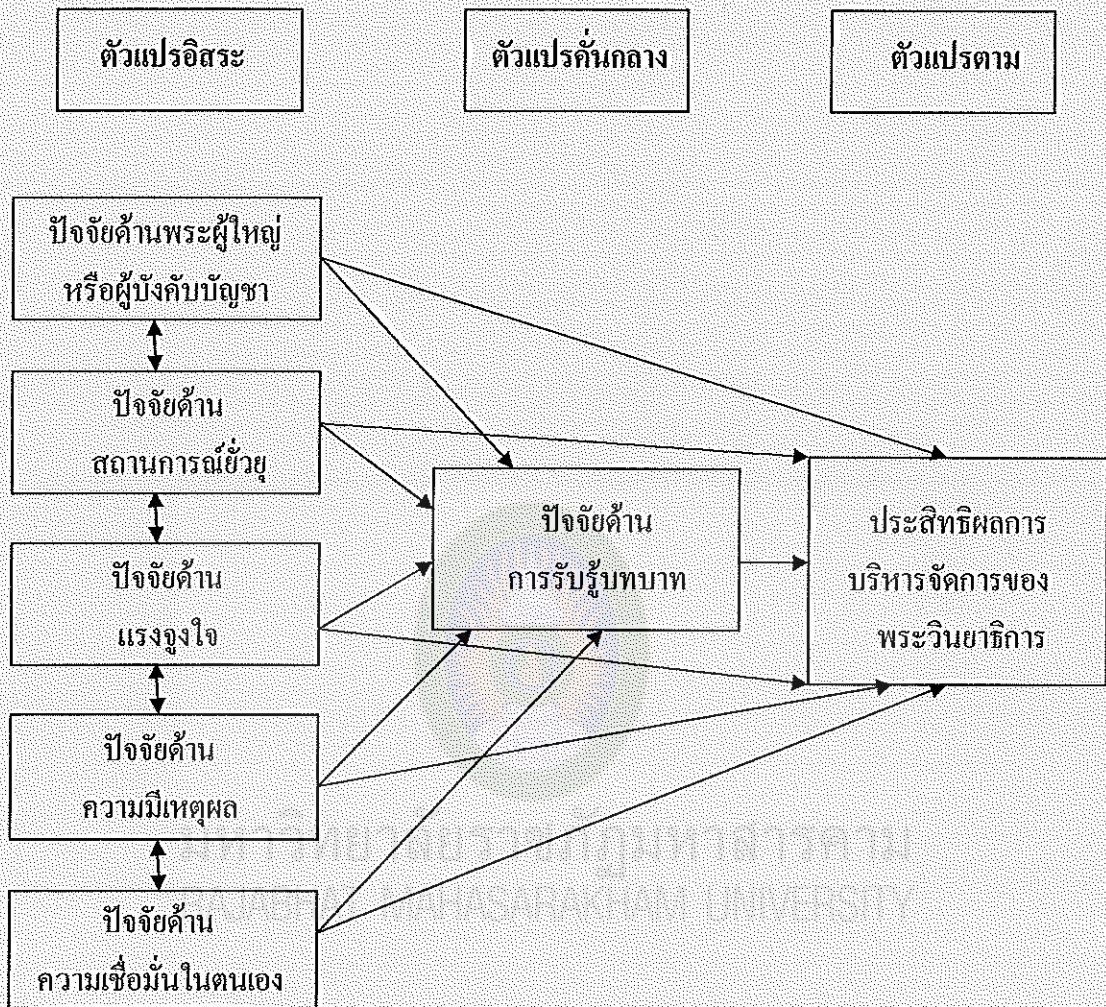
บริบทของเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 9 พื้นที่ในการวิจัย

เขตการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทยแบ่งออกเป็นภาค มีจำนวนทั้งหมด 18 ภาค 77 จังหวัด ซึ่งการปกครองคณะสงฆ์ภาค 9 มีอยู่ 4 จังหวัด คือ ร้อยเอ็ด ขอนแก่น มหาสารคาม และกาฬสินธุ์ มีวัดในเขตปกครองทั้งหมด 3,729 วัด สามารถอธิบายเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 4 การปกครองคณะสงฆ์ภาค 9

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 5 กรอบแนวคิดในการวิจัย